

Nietzsche

Apunts i textos

1. Biografia.

Friedrich Wilhelm Nietzsche neix el 15-X-1844 en un poblet de la Saxònia (Alemanya). Era fill de Karl Ludwig pastor protestant i fervent monàrquic i de Francesca Oehler. Ambdós eren fills, també, de pastors protestants per la qual cosa respirà des dels primers moments un ambient profundament religiós. El seu pare, que patia greus problemes cerebrals, i va morir als 36 anys, deixant tres fills: Friedrich, Elisabeth i Joseph. Orfe als cinc anys, és sobre protegit per la seva mare, la seva germana i dues tietes. Les relacions amb la seva germana —gelosa i possessiva— han estat força obscures “*fue su amiga, confidente, carcelera, verdugo, enfermera y, tal vez, amante*” (Fdo. Savater).

Estudia, primer, a l'escola pública del seu poble, després cursa els estudis d'ensenyança secundària a l'escola de Pforta, on s'educà l'elit alemanya (Hegel, Hölderlin, Schelling, ...) i als 20 anys -1864- es matricula a la Universitat de Bonn per estudiar teologia i filologia clàssica, estudis que completarà a la Universitat de Leipzig (65-68). Aquí, coneix personalment Schopenhauer i Wagner que li arriben a impactar poderosament. Arreu, destaca com a alumne brillant, àvid lector, entusiasta de la música —aprendrà a tocar el piano des de molt petit— desinteressat per les matemàtiques i per la gimnàstica i amb una personalitat madura, solitària, reflexiva, excèntrica i amb afany de protagonisme.

Des de molt petit viu sempre acompanyat de la malaltia i del dolor. Els primers símptomes daten de 1856 —tenia dotze anys— i són tan forts que es veu obligat a deixar l'escola per llargues temporades: mal de cap i d'ulls, constipats, reumatisme i més tard paràlisi progressiva, deguda, potser, a la sífilis, de dubtosa procedència, ja que segons alguns dels seus biògrafs —entre ells Miguel Morey que afirma “segons el que jo sé de Nietzsche *mai va estar amb dones*”. Els seus amors, gairebé sempre platònics, van ser clamorosos fracassos. El 1865 succeí la famosa història del bordell magnificada per T. Mann en el *Doctor Faustus*.

“Un dia, estant a Colònia, vaig demanar a un jove guia que m'ensenyés la ciutat i em portés a un hotel. Em va deixar —sense jo saber-ho— en una casa de mala fama. Quan em vaig despertar em vaig trobar envoltat de dones vestides de manera provocativa. La meua primera reacció fou dirigir-me a un piano de la sala i després sortir al carrer.”

Degut als seus brillants estudis i a les recomanacions dels seus professors és proposat —als seus 24 anys— per ocupar la càtedra de Literatura i filologia grega a la Universitat de Basilea. Anys de vitalitat i de creativitat i d'admiradors. Escriu *L'origen de la tragèdia*. La pessima acollida a aquesta obra i l'empitjorament de la seva salut, l'obliguen aprendre dues dràstiques decisions: renunciar a la càtedra i peregrinar per diverses nacions —Itàlia sobretot— a la recerca d'un clima càlid i lluminós.

Deixa enrera, pocs amics, el descrèdit i la polèmica i s'emporta per companyia el dolor físic i els medicaments. Un dia -1889-, passeja per una plaça de Turin. Un carreter fuetreja el seu cavall. Nietzsche —el fustigador de la compassió— petoneja el sofert animal en un acte de pietat. És l'últim gest conscient que es recorda d'aquest admirador i protagonista de la tragèdia. Després —acollit per la seva germana i per alguns amics—, segueixen onze anys de silenci gairebé autista, d'amnèsia i de bogeria. Morí —amb una mirada solemne— el 25- VIII- de 1900.

1.1. Llegir Nietzsche

Llegir Nietzsche pot ser un plaer, un impacte o una indigestió. Nietzsche i Plató comparteixen el mèrit d'ésser, alhora, uns pensadors brillants i uns extraordinaris escriptors. Per llegir a Nietzsche cal tenir en compte que utilitza l'assaig (*L'origen de la tragèdia*), l'aforisme (*La gaia ciència*), la paràbola (*Així parlà Zarathustra*) i el pamflet (*L'Anticrist*).

Per què Nietzsche utilitza la frase curta, el tret dialèctic, les “martellades”? Alguns diuen que és una elecció premeditada per “impactar”; altres, que a causa del dolor d'ulls que l'obligava a prendre calmants, preferia fer llargues passejades per llocs ombrívols amb un bloc de notes on anava apuntant, en forma de frases curtes, els seus pensaments.

La genealogia de la tragèdia (1872), obra primerenca on pretén demostrar que el teatre arcaic grec amb els seus artistes —Esquil i Sòfocles, s. IV— són el fonament autèntic de la polis grega perquè creen art i aconsegueixen la màxima comunió amb el poble. El llibre és una excusa per demostrar que es

pot pensar "una altra cultura" sense categories racionals (optimisme racionalista de Sòcrates): la riquesa està en l'art i no en la raó. Això fou interpretat com un atac frontal a tota la cultura alemanya.

Humà, massa humà (1878), trenca amb els seus ídols, Wagner i Schopenhauer i empen el camí tot sol. **Aurora** (1881) i **La gaia ciència** (1882) —obres ambigües i aforístiques— presenta la filosofia com una "ciència" alegre, lliure i vital.

Així parlà Zarathustra (1883) és un gran poema moral, escrit en forma de paràboles. És considerat per alguns com una paròdia de la Bíblia perquè hi troben un rerefons extret dels evangelis: "En veritat us dic"; "Germans meus"; "El sermó de la muntanya", etc." Zarathustra baixa de la muntanya per destruir la moral dualista del bé i del mal i es converteix en el profeta de la immoralitat. Com Jesucrist és titllat de boig i proscrit: ningú no en vol saber res: "vaig anar a pescar i no vaig pescar res; no hi havia peixos".

La genealogia de la moral (1887), obra sistemàtica en què presenta els sacerdots jueus cristians com a responsables de l'origen del ressentiment i de la mala consciència. La seva crítica a la religió, la cultura i el pensament és terrible i cruel.

Més enllà del bé i del mal constitueix una anàlisi corrosiva de les seguretats dels filòsofs dogmàtics, els quals, guiats per prejudicis morals, religiosos i metafísics creen un món que consideren vertader, situat més enllà del món real. Anomenen veritat allò que simplement és fe. Proclama la necessitat de la transmutació de valors guiada per la voluntat de poder.

L'Anticrist, obra visceral que aporta poques coses noves. El cristianisme és la màxima perversió humana perquè nega la vida i divinilitza el nihilisme negatiu. No acusa Crist sinó Sant Pau perquè introdueix els conceptes de pecat, organitza l'Església i crea els dogmes.

El crepuscle dels ídols o **La raó de la filosofia**. Ara són Sòcrates i Plató els culpables de la decadència dels instints grecs i d'haver creat l'enganyifa metafísica: l'ésser la veritat, les categories. Nietzsche es reafirma en l'esdevenir com a únic real.

La voluntat de poder (1901) Nietzsche dissenya una gran obra que creu superarà *Així parlà Zarathustra*, però cau malalt i només en deixa el títol, *La voluntat de poder*, la maqueta de la portada i alguns apunts i quaderns de treball. Més tard, la seva germana manipularà aquests textos i publicarà "aquesta obra" amb l'intent d'apropar el pensament nietzschian amb el nazisme,

2. Influències en l'obra de Nietzsche

2.1. Algunes influències que Nietzsche rebutjà.

Nietzsche, referint-se a ell mateix a *Ecce homo* diu és un destí. Més que no pas una filosofia, ell considera que està fent una "genealogia". La genealogia no és exactament una història de la moral o de les idees tristes (nihilistes). Més aviat consisteix en un diagnòstic: una dramatúrgia de les idees. El genealogista no fa història de les idees: s'esforça per mostrar què hi ha de viu i de mort en cada vida i en cada afirmació dels homes actuals. *La genealogia mostra com el passat es fa present*. Les idees tristes i angoixades que avui pensem han estat originades en l'ahir (socràtic, platònic, cristià, kantian...). Com Marx i com molts filòsofs de finals del XIX —els tòpicament anomenats "filòsofs de la sospita"— Nietzsche considera que el pes mort de l'ahir encara és viu en l'avui. Vet aquí que tota la filosofia occidental està malalta i és còmplice d'un error: el teoricisme nihilista, la profunda incapacitat de les idees per tal de "dir" la vida. El que cal fer és denunciar aquest error que ens fa més tristos i angoixats.

Per això comprendre qui i per què és rebutjat en el món intel·lectual nietzschian significa comprendre l'abast del seu projecte. Com diu Heidegger, *amb Nietzsche acaba la metafísica de les Idees i comença la metafísica de la vida*. Nietzsche rebutja el que li sembla mancat de vida i assumeix —ulls clucs— tot el que li sembla expressió de la voluntat de poder. Molt en resum Nietzsche rebutja:

1. La tradició socràtica i platònica.
2. El cristianisme.
3. Descartes i la tradició racionalista.
4. L'imperatiu categòric kantian.
5. L'utilitarisme.

• **Sòcrates i Plató:** Sòcrates és el pare de la moral entesa com a repressió dels instints. Vitals: prefereix morir, nega la vida per tal de fer que les seves idees visquin eternament. Així comença el gran combat de la raó contra la vida. Plató continua aquesta línia negant la virtut del món sensible i subordinant-ho tot al món intel·ligible. Plató és el pare del nihilisme perquè consuma la subordinació de la vida a les Idees i afirma que el món suprasensible és no tan sols la millor realitat sinó l'única. A la *Genealogia de la moral* ho planteja estrictament: *Plató contra Homer: heus aquí l'antagonisme autèntic i total* (Tercera dissertació, paràgraf 25) Homer és el gran mitògraf, el creador d'un món heroic. Plató —en canvi— és el

negador de la vida. La lluita entre el món homèric (vital) i el món platònic (antivital) prefigura el debat de la voluntat de poder contra el nihilisme.

- **Cristianisme:** és el model de la moral d'esclau. Fa a tothom igual perquè considera tothom pecador. Predica la submissió, l'acceptació del dolor, el sacrifici... És un *platonisme per al poble*. Això significa que el cel cristià no és sinó el món de les Idees platòniques però rebaixat, disminuït, perquè per arribar a les Idees calia ser, en certa manera un aristòcrata, un home capaç de perfeccionar l'ànima, mentre que per entrar al cel cristià tan sols cal viure resignat i penedit del pecat. El cristianisme és una ideologia de consolació. Com diu a *La genealogia: Déu és la mentida més duradora* (nº 24). L'home incapaç de suportar la vida necessita un déu que li faci suportable el fet de viure.

- **Descartes i la tradició racionalista:** Identifiquen ser i pensar, error greu perquè la vida està més enllà del pensament, que només és una de les seves expressions multiformes. El pensament per a Nietzsche no és una instància autònoma, sinó que està subordinat a la vida. Pensar és una funció del viure i no al revés. A *La voluntat de poder* (llibre II, paràgraf 342) insisteix a afirmar *Tot el que pot ser explicat i concebut és de poc valor... la lògica i la mecànica només són aplicables als fets superficials*. Per a Nietzsche allò important és sempre "una intensitat", quelcom qualitatiu i que no es pot expressar en termes quantitatius.

- **Ètica kantiana:** Kant és per a Nietzsche *el xinès de Königsberg*, és a dir, un personatge obsessionat pel deure i incapaç de crear. Amb l'imperatiu categòric, expressió del deure pel deure, el nihilisme ha arribat a la seva culminació. Kant insulta la vida perquè la sotmet a la moral. La filosofia kantiana defensa el *tu has*, en canvi a l'origen de la moral nietzschiana hi ha el *jo vull*. A *La genealogia* (Segona dissertació, nº 6) afirma que: *l'imperatiu categòric put a crueltat*. És cruel subordinar la vida i la diferència al deure i a la moralitat gris i pesada.

- **L'utilitarisme:** És una moral per a les masses, purament quantitativa, calculadora i, per tant, oposada a la vida superior que es dona sense càlcul, que s'entrega gratuïtament i que només pot ser autènticament degustada pels millors. L'utilitarisme és purament pragmàtic, llunyà a l'aristocràcia dels afirmadors de la vida. A *La genealogia* (Primera dissertació, paràgraf 2) afirma que: *El punt de vista de la utilitat resulta el més estrany i el més poc escaient, precisament quan es tracta de la déu ardent dels judicis de valor, ordenador del rang*. Una concepció utilitarista és ben lluny de l'aristocràcia que Nietzsche predica.

2.2. Les influències que Nietzsche assumeix.

Nietzsche parla sovint dels "esperits lliures", aquells no contaminats pel nihilisme, als quals adreça la seva reflexió o, quasi millor, la seva prèdica. Són els marginats pel corrent oficial, els qui han propugnat que la vida –entesa com a joc i com a festa– tingui un lloc en la filosofia. A grans trets, Nietzsche assumeix una línia materialista i sensualista de la filosofia occidental que té quatre grans moments:

1. Els presocràtics i els sofistes.
2. L'esquerra hegeliana.
3. Schopenhauer.
4. Wagner.

En certa manera es podria afegir una influència disputada i contradictòria: *Darwin*. I certament convindria no passar per alt les referències que sovint fa als moralistes francesos dels segles XVII i XVIII, especialment François de La Rochefoucauld i a Voltaire que li interessen tant pel seu pessimisme irònic com pel seu aristocràtic i pel menyspreu a la massa. No és inútil observar que Nietzsche assumeix la influència de filòsofs que són també, a més, grans escriptors perquè l'estil literari és per a Nietzsche una prova de la veritat del pensament.

- **Presocràtics i sofistes:** Analitzen el món amb un llenguatge encara no colonitzat per la moral. Els interessa el canvi i el moviment (Heràclit) que és una característica essencial de la vida. Nietzsche reivindica la sofística perquè assumeix el seu concepte de pensament com un joc d'opinions agosarades. Els sofistes no tenen una concepció unívoca de la veritat, com la que després imposaran Sòcrates i Plató sinó que són pluralistes.

- **Esquerra hegeliana:** Feuerbach i Strauss li interessen per la crítica materialista i atea. En recull la idea que "Déu ha mort", però la desenvolupa d'una manera creativa i nova. Feuerbach havia afirmat que la teologia és en realitat una antropologia. És l'home qui crea Déu com un negatiu fotogràfic de la misèria humana (l'home és mortal, Déu és immortal; l'home és egoista, Déu és amor...). Analitzant què és Déu

només podem saber què voldrien ser (i què no són) els humans. Per a Nietzsche, la mort de Déu és l'*esdeveniment sorollós*, la condició necessària –però no suficient– per tal que l'home pugui ser creador de valors i de sentit.

- **Schopenhauer:** És el mestre de Nietzsche i de la filosofia alemanya després 1848, quan fracassa la revolució burgesa i es posa de moda el pessimisme esteticista. Schopenhauer afirma que la voluntat és l'eix de la vida humana –plantejament que Nietzsche assumeix– però la voluntat schopenhauriana és tràgica, perquè al final tot l'esforç de la voluntat és nul perquè acaba essent derrotada per la mort. En última instància la vida per a Schopenhauer és *vel de Maia*, pura il·lusió. Nietzsche recull la idea de "voluntat de vida" que transforma en "voluntat de poder" perquè el poder és l'expressió central de la vida, però critica el pessimisme schopenhaurià. Per a Nietzsche, al final, el poder de la vida –en totes les seves múltiples disfresses– és més fort que el poder de la mort.

- **Wagner:** Com a músic defineix l'òpera en termes d'*obra d'art total*. Nietzsche recull aquesta intuïció en el Superhome que és també un "home total", un home fet tot ell "obra d'art". Però, a partir de la *Tetralogia*, Wagner esdevé l'apòstol del pangermanisme i Nietzsche trenca amb ell perquè considera que ha esdevingut un "patriota", un "nacionalista" i, per tant, ha esdevingut incompatible amb l'element dionisiac i festiu del Superhome. En el fons, Wagner és per a Nietzsche un pessimista. En canvi, l'esposa de Wagner –Cosima– serà sempre *Ariadna*, representant de l'home superior. Ariadna ens condueix pel laberint (com havia fet Teseu en la mitologia clàssica) i ens salva. L'amor innocent i platònic de Nietzsche per Cosima converteix Ariadna en un dels símbols més rics perquè ens acosta a Dionís, el déu de la sensualitat. Per a una lectura feminista de Nietzsche no està de més observar que els Superhomes que Nietzsche ha tractat a la vida real (Cosima, Lou...) són... dones.

- **Darwin, una influència discutida:** És segur que Nietzsche havia llegit *L'evolució de les espècies* i que admirava l'espectacle estètic de la selecció natural i la lluita per la vida. A *La genealogia* esmenta la *hipòtesi de la bèstia darwiniana* (pròleg, paràgraf 7), però sense fer-ne cap especial elogi. Com a teoria científica, el darwinisme té poca influència sobre el Superhome, malgrat que sovint Nietzsche emprí la paraula "raça" (perquè aquest mot a principis del XIX i del XX tenia una significació que ultrapassava el sentit biològic i, a l'engròs, significava "grup humà" i "fraternitat"). El Superhome no és mai una raça biològica (a més Nietzsche es considerava antigermànic admirava els esforços de Polònia per la independència), sinó una exigència vital, el nou principi de valoració moral. El principi de selecció natural no funciona en el Superhome, que té una significació clarament crític-moral i no biològica. Els més poderosos d'un règim polític o de la biologia no són necessàriament "els forts" de la concepció nietschiana, perquè la noció de poder en Nietzsche no és equivalent a domini. El domini és el "mal" poder, el poder que ofega la vida.

* * *

El Nietzsche jove és seduït profundament per dos personatges claus de la cultura alemanya de la seva època: Wagner (1813-83) i Schopenhauer (1788-1860) ambdós de Leipzig. Nietzsche manté una relació personal molt estreta amb el matrimoni Wagner i Còsima. La música de Wagner és escènica i èpica i recrea els mites populars alemanys. Això el converteix, als ulls de Nietzsche, en l'esperança del canvi cultural, en el prototipus de l'artista creador, comparable amb els pares del teatre grec i en el representant de l'esperit lliure i revelador del misteri de la vida. Però, queda decebut quan apareix *Parsifal*, —la llegenda del S. Grial— perquè creu que contribueix com tants altres, a l'enganyifa cristiana.

Schopenhauer, filòsof del pessimisme, fou el seu mestre intel·lectual des que descobrí la seva obra *El món com a voluntat i representació* en la qual defensa:

La història de la humanitat no manifesta un progrés real sinó una monòtona representació del mateix drama, "*un somni del nostre cervell*", o com diu, un món de les representacions però qualsevol representació del món val igual que una altra: totes són somni. En contraposició amb aquest món fals, hi ha la verdadera realitat que no és representada —per la raó— sinó viscuda —per la voluntat— en el nostre interior. Aquesta **voluntat** és **còsmica** i **material** —un destí— que ens domina i s'objectiva en diversos graus des dels éssers inanimats, —passant per les plantes i els animals—, fins l'home. Aquesta voluntat és una "**força sense meta**", **irracional**. Però, malgrat que el món de les representacions és carcassa buida. La voluntat està condemnada a materialitzar-se en representacions, per tan, qualsevol esforç de la voluntat és igual d'inútil. L'**home està condemnat al fracàs**. Únicament l'art i, concretament la música, —en manifestar el misteri de la vida— apropen l'home a la voluntat lliure i l'alliberen del pessimisme anihilador. La música és el consol del filòsof.

Nietzsche cita sovint, i amb respecte, Kant. Però s'oposa a ell perquè creu que la raó no pot funcionar en el buit sinó que ha de servir la vida.

Altres autors que el van influir vénen del camp de la literatura: per exemple, Goethe (1749-1832); el poeta Enric Beine (1797-1856), jueu que criticà la Il·lustració, la qual Nietzsche admira i rebutja alhora; l'historiador i novel·lista Tomás Carlyle (1795-1881) autor d'*Els Herois*. És un entusiasta lector de Dostoweski (1831-1881) i admirador de Voltaire (1694-78). Stirner (1806-56), autor de *L'únic i la seva propietat* on ataca durament la moral, la política i la religió burgeses i defensa un individualisme brutal i primari, fruit d'una llibertat sense límits que no coneix cap tipus de cadenes (morals, polítiques, religioses).

Els **tres filòsofs "de la sospita"** (Nietzsche, Marx i Freud). A finals del segle XIX i principis del XX apareixen tres pensadors que comparteixen la crítica sistemàtica i radical vers les institucions i els valors coneguts tradicionals.

- **Marx** sospita que el món es mou per l'economia i no per les idees però que la burgesia les ha utilitzat per mantenir formes de poder (política, religió, moral).
- **Nietzsche** sospita dels valors tradicionals i culturals considerats "sagrats i inviolables".
- **Freud** (1856-1939) sospita que hi ha un món inconscient, on es refugien els instints i desitjos, que governa els nostres actes i la nostra "reprimida" cultura.

3. Lectures de Nietzsche —simpaties i malentesos—

Nietzsche, ni fou comprès en el seu temps, ni després de mort. Sembla fàcil d'entendre, però de fet, és força difícil, perquè, molts cops, és ambigu. Això, ha provocat diverses i antagòniques aproximacions al seu pensament, que van des de l'admiració fins el menyspreu. A tall d'exemple, comentem les més conegudes:

- Els **anarquistes** consideren Nietzsche com el seu company de viatge, perquè defensa una força substitutiva de Déu, creadora i material, que des de l'inconscient ens pot alliberar, fent-nos "amos de nosaltres mateixos" i superadors de "la situació d'esclaus".
- Nietzsche coincideix amb l'**existencialisme** en la seva defensa de l'individu concret, com realitat autèntica, enfront del món de la cultura que el considera de manera abstracta —l'*home*, la *humanitat*—. Són notòries les coincidències amb el pre-existencialista i ultra cristià Kierkegaard. La concepció nietzscheana d'un món d'aparences, fou abans interpretada per Kierkegaard (1813-55) com dos tipus d'existència: l'estètica i l'ètica. Per a distreure's i oblidar llur soledat i buidor l'home estètic busca el canvi constant i l'home ètic "s'autoimposa deures". El salt que per Nietzsche porta l'home superior cap al superhome, és per a Kierkegaard el "salt desesperat" cap a l'*existència religiosa*. L'estadi que ha d'alliberar-nos del nihilisme és per a tots dos autors una unió mística amb un tot irracional més ampli que nosaltres.
- Lectura "nazi"** de l'obra de Nietzsche. Els dos responsables de la lectura nazi de les obres de Nietzsche són la seva germana i el seu marit, el Dr. Foster, un nacionalista alemany, molt proper a les tesis totalitaristes i antisemítiques. Ja hem dit abans com va ésser manipulada l'obra *La voluntat de poder*. Els nazis posteriors, seguint amb la tònica de manca d'escrúpols, citaven frases soltes de Nietzsche, sempre fóra de context, frases en què es critica els jueus i es refereixen a la "raça" com a "tipus d'home". Si bé és veritat que Nietzsche algun cop emprà frases ambigües sobre conceptes com "raça, superhome" i ataca durament la religió jueva, cal dir, també, que el conjunt de l'obra de Nietzsche, ens allunya força d'aquesta interpretació. Posem un exemple molt conegut: "la bèstia rossa" segons Nietzsche, és el lleó que trenca els lligams de la moral tradicional; segons els nazis era la raça ària.
- La **lectura cristiana**. És evident que Nietzsche representa la crítica més descarnada contra el cristianisme —i el judaisme—. La mort de Déu, la crítica als sacerdots, la "paròdia" de Crist en *Zaratustra* i en *Ecce homo* escrites per Nietzsche en to visceral, provocaren idèntica reacció visceral: Nietzsche és un escriptor maleït que rep en la bogeria el càstig a la seva gosadia. Entre Nietzsche i els cristians hi ha un mal entès que cal superar. Fill i nét de predicadors, se sent cridat a enderrocar ídols i a denunciar els autors de la mort de Déu i, es transforma així, en un predicador laic i "irreverent" als ulls de la intel·lectualitat de l'època.

4. Apol·lo i Dionís. Genealogia de la tragèdia

El naixement de la tragèdia és la primera obra de Nietzsche. Dedicada a Wagner, s'inspira en Schopenhauer (i, per tant, en Kant). Segons Nietzsche, la tragèdia es va originar gràcies a la fusió de dos elements contraposats de l'esperit grec: **el que és dionisiac i el que és apol·lini**.

Nietzsche, s'oposa a la classificació de la història de Grècia, en tres períodes: Una etapa obscura, o la Grècia arcaica, segle VI; una etapa gloriosa o període de Pericles Sòcrates i Plató, segle IV i una última

etapa decadent o l'hel·lenisme, segle III i ss. Nietzsche discrepa i defensa que la millor de les tres èpoques és l'arcaica perquè en ella apareix el teatre tràgic —Esquil i Sòfocles— que és pura creativitat i comunió amb el poble. Sòcrates, a l'instaurar l'optimisme racionalista i uns valors inamovibles i monolítics, inicia la decadència. Aquest problema el planteja mitjançant la lluita entre Apol·lo i Dionís. Trobem Dionís en *el fons* de la tragèdia i Apol·lo a *la superfície*.

- **Dionís** era el déu grec del vi, l'embriaguesa i la vegetació. El seu culte procedia de Tràcia i es va introduir a Grècia en data relativament tardana, però es va estendre molt ràpidament, sobretot per l'Àtica (ss. V-IV), i més tard a Itàlia (s. II a.C.). Rebia nombrosos sobrenoms: Bacus, Ditirambos, Zagreu,... i es pensava que habitava al cim de les muntanyes. Els cultes dionisiacs consistien en orgies místiques, que permetien la unió amb el déu per mitjà del «furor bàquic»; en l'Àtica s'organitzaven a la primavera festes del vi, concursos de poesia ditiràmica i representacions teatrals (cfr. Eurípides, *Les bacants*).
- **Apol·lo** era un déu de l'Olimp, déu del sol, la llum i la claredat; el seu santuari principal es trobava a Delfos. Apol·lo vol superar la realitat amb la creació d'un món d'aparences, lliure i joïós; és el déu de la forma artística; es val, per a la seva creació, de principis racionals com el de contradicció i d'altres irracionals, com el somieig; ambdós plegats el permeten romandre impassible davant l'embat de les ones de la vida perquè ha creat formes estables les quals afermar-se.

Inspirant-se en *EL món com a voluntat i representació*, de Schopenhauer, Nietzsche estableix la següent contraposició entre els dos déus:

Dionís	Apol·lo
Nit, foscor Voluntat de poder Cosa-en-si L'U primordial Embriaguesa	Dia, lluminositat Raó Aparença-fenomen Multiplicitat Ciència
En la tragèdia	
Música Dansa Cor (poble)	Paraula Diàleg Personatges (reis)

Segons Nietzsche, «la tradició antiga ens diu decididament que la tragèdia grega va sorgir del cor tràgic i que en el seu origen era únicament cor i no res més que cor». Malgrat tot, en la tragèdia clàssica s'afegeix l'element apol·lini: «Hem de concebre la tragèdia grega com un cor dionisiac que una i altra vegada es descarrega en un món apol·lini d'imatges.» Però allò essencial continua sent el fons dionisiac de la tragèdia. Gràcies a ell, l'espectador trenca els llaços de la seva pròpia individualitat, es fon amb els altres homes i descobreix la suprema unitat de totes les coses. D'aquesta manera l'home hel·lènic aconseguia el «consol metafísic» que el salvava del perill d'«anhelar una negació budista de la voluntat».

Així doncs, en la tragèdia l'heroi únic és Dionís, encara que «ocult darrera la màscara de les figures de l'escena». Però la tragèdia grega va perir des del moment que Eurípides va fer dels personatges objecte de banalitat i va treure importància al cor: amb ell, segons Nietzsche, va desaparèixer l'element dionisiac. Però també va desaparèixer Apol·lo: l'únic «déu» que queda és Sòcrates. «En Sòcrates reconeixem l'adversari de Dionís.» Sòcrates és el gran corruptor: amb ell triomfa l'«home teòric» sobre l'«home tràgic», ell imposa l'optimisme de la ciència; amb ell, el diàleg platònic substitueix la tragèdia grega; amb ell, el saber esdevé medicina universal, i l'error és considerat el suprem mal.

La fidelitat al problema humà de l'art tràgic s'estén també a les altres manifestacions artístiques. Com deia ja Schopenhauer, *l'art és més a prop de la realitat que la ciència o la filosofia i per això la manifesta millor*.

5. Crítica a la cultura occidental

Aquesta crítica —la part de la filosofia de Nietzsche que diu «no» i que omple les obres del seu segon període i del quart— mostra sempre les mateixes constants:

- Tot procedeix d'un instint únic, la voluntat del no-res, l'odi —o el temor— a la vida. En conseqüència, la cultura occidental està immersa en el nihilisme, en la seva pròpia autodestrucció.
- La crítica de Nietzsche s'adreça a tots els aspectes de la cultura occidental: la ciència, l'art, la religió, la filosofia, la moral, el que és alemany, el socialisme, etc. Però tot això es resumeix en una

sola paraula: cristianisme. Així doncs, Nietzsche no ataca tant el cristianisme «en si mateix» com tota la cultura occidental en el seu conjunt.

- Un mateix **mètode (genealògic)**. L'anàlisi psicològica, consistent a denunciar els «instints» que animen les diverses manifestacions culturals. Nietzsche desenvolupa aquí un particular olfacte — «EL meu geni està en el meu nas» — per treure la «màscara» a tot el que considera «decadent». Quan el mètode psicològic desenrotlla totes les seves possibilitats es converteix en **genealogia dels valors**, emprat en *La genealogia de la moral*, obra en la qual Nietzsche intenta dilucidar «les condicions i circumstàncies en què aquells (els valors morals) van sorgir, en què es van desenvolupar i modificar (la moral com a conseqüència, com a símptoma, com a màscara, com a malaltia, com a malentès...)»

L'objecte de la crítica nietzscheana ens el mostra el mateix Nietzsche en el pròleg del seu llibre *Més enllà del bé i del mal*: la filosofia dogmàtica, entenent per aquesta filosofia —respecte a Europa— el **platonisme**. Plató, segons el parer de Nietzsche, va instaurar terror dogmàtic més durador i perillós: l'«esperit pur» i el «bé en si». El platonisme, en efecte, significa posar de cap per avall el **perspectivisme**, que és la condició fonamental de tota vida. Per això, juntament amb la crítica de la tradició platonicocristiana i de terror ontològic que la sosté, Nietzsche presenta la seva pròpia ontologia.

Seguint el seu pensament, podem estudiar **tres** directrius de la seva crítica: crítica de la **moral**, crítica de la **metafísica tradicional**, en els seus aspectes ontològic (L'Ésser) i epistemològic (Coneixement), i crítica de les **ciències positives**.

5.1. La crítica de la moral

En aquest aspecte de la seva crítica, Nietzsche es refereix a la moral com a «**contranaturalesa**», és a dir, a la moral que s'oposa a la vida, que estableix lleis o decàlegs contra els instints vitals. La crítica de la moral platonicocristiana indica que la moral contranatural, és a dir, la moral ensenyada fins al moment, es dirigeix **contra els instints de la vida**, és una condemna —a vegades encoberta— d'aquests instints.

La base filosòfica de la moral contranatural és el platonisme: el món de les idees va acabar per transformar-se en la metafísica cristiana. En efecte, aquesta moral posa el centre de gravetat de l'ésser humà no pas en aquesta vida, sinó en l'altra, en el món de les idees, en el més enllà. Nietzsche no troba paraules suficientment dures per qualificar el que anomena a vegades el complot del cristianisme: «la vida acaba on comença el regne de Déu» (*El crepuscle dels ídols*).

De manera que la moral, com a judici valoratiu sobre la vida, segons ha estat ensenyada i imposada com a «norma de conducta» a Occident, no és sinó un símptoma de **decadència**, de nihilisme; en resum, un judici negatiu, perquè és antitètic a la pròpia vida (tal com Nietzsche l'entén). El fet paradoxal d'aquest judici negatiu és que es justifiqui en Déu i no en l'home. Per aquesta raó, la moral com a contranaturalesa té un primer objectiu: demostrar la voluntat lliure de l'ésser humà.

Aquí entra en escena el plantejament moralista del cristianisme: «Els teòlegs [...], amb el concepte d'«ordre moral», continuen infectant la Innocència de l'esdevenir a través del «càstig» i de la «culpa»» (*ib.*). Per pecar i ser culpables, hem d'estar capacitats moralment, és a dir, ser lliures.

En substància, el que aquí es critica és la idea d'un ordre moral del món que, com si fos una guia, serveixi per dirigir la història de l'ésser humà; però, a més, s'apunta especialment a la transcendència d'aquest ordre com quelcom extern a l'ésser humà: aquest té ordres, fins, lleis, però són pròpies, immanents, parcials i humanes. Una guia absoluta, com proposa la moral tradicional, només és possible si imaginem algú fora del món, fora de la vida; però aquesta idea és la imatge desmillorada de la moral cristiana, que està ressentida amb la vida, i per aquesta raó està obligada a buscar justificacions exteriors a la pròpia vida. És a dir, no busca les lleis d'aquest món, sinó les del més enllà, les lleis del món de les idees.

Com que aquest ordre moral del món no ve donat per mitjà de l'ésser humà, no ens arriba provinent de la història, sinó de Déu. Nietzsche combat aquesta idea amb la tesi següent: si Déu ha estat fins ara la gran objecció contra la vida, contra l'existència, nosaltres neguem Déu, neguem la responsabilitat davant de Déu; d'aquesta manera «redimim» el món. L'ésser humà **no necessita Déu per ser conscient de la llibertat humana**, que sempre ho ha estat i sempre ho serà, perquè el món no té cap llei transcendent que l'obligui.

Per tant, Nietzsche és el gran crític de la moral antinatural, que ell identifica, a grans trets, com la moral tradicional. Nietzsche solia anomenar-se «immoralista», però no perquè fos amoral; la seva moral va per camins molt diferents dels del cristianisme, però no deixa de tenir una moralitat: **l'exaltació de la vida** en el seu desenvolupament complet, en la seva creativitat i destrucció naturals, en **l'originari esdevenir de l'ésser**.

5.2. La crítica de la metafísica

5.2.1. La crítica ontològica de la metafísica

La metafísica tradicional es fonamenta en un error bàsic: la creença en l'antítesi dels valors. Els filòsofs dogmàtics sempre han cregut que les coses de valor suprem tenen un origen propi, que no poden derivar gens d'aquest món efímer i terrenal, sinó que **provenen directament de Déu, de «l'altre món»**. Per justificar una sèrie de valoracions, el filòsof —diu Nietzsche—, inventa un món diferent d'aquest que, per tant, té categories totalment contraposades.

L'ontologia tradicional és **estàtica**, perquè considera l'ésser com quelcom fix, immutable. Per altra banda, aquest ésser no es deixa veure tal com és en realitat en aquest món, on tot és aparença i falsedat dels sentits, sinó que té el seu propi món: el que l'home coneix de l'ésser és mera aparença. I com que sabem que el nostre món és irreal, hem de buscar en «l'altre» per trobar-hi la veritat. El filòsof dogmàtic es dedica, diu Nietzsche, a buscar, a indagar, a «especular» per sobre del moviment del món, perquè pensa que l'ésser del món no es pot estudiar en el remolí d'aquesta vida, que és, per ell, causa d'error.

Aquesta separació entre ésser real i aparent ja és un judici valoratiu sobre la vida: un judici negatiu, perquè dóna més importància al món de les idees (real), que al món dels sentits (irreal, aparent). Però, en realitat, no hi ha un món aparent i un altre de vertader, sinó **l'esdevenir constant de l'ésser creat i la destrucció de l'únic món existent**. Això ho veurem més endavant; ara ens interessa insistir (com s'ha fet a la crítica de la moral) en la negació absoluta de tot tipus d'ontologia que impliqui un menyspreu a la vida. L'ontologia tradicional es basa, segons Nietzsche, en els prejudicis dels filòsofs contra algunes manifestacions vitals, com l'horror a la mort, a la vellesa, al canvi, a la procreació, etc. (*El crepuscle dels ídols*).

L'ontologia està estretament relacionada amb la moralitat; per això, Nietzsche va relacionar la divisió del món en real i aparent, pròpia del platonisme, amb la moral contranatural, que veu en els sentits una causa de perdició, característica del cristianisme. Aquest problema s'aprofundeix i s'aclareix al mateix temps amb aquestes quatre tesis sobre la falsa concepció tradicional de l'ésser:

1. «Les raons per les quals aquest món ha estat qualificat d'aparent pel metafísic fonamenten, més aviat, la seva realitat; una altra espècie diferent de realitat és absolutament indemostrable (*ib.*). En parlar de «raons», Nietzsche es refereix a les **categories a través de les quals la raó humana creu que aprehèn l'ésser**, tals com unitat, identitat, causalitat, finalitat, etc. La tradició metafísica occidental considera vertaders els principis i els conceptes de la raó sense adonar-se que, en la seva aparença «lògica i comprensiva de la realitat, no tenen altra funció que servir a la necessitat que té l'ésser humà de sobreviure en un món en esdevenir. Necessitem les categories de la raó perquè, gràcies a elles, podem viure amb cert «repòs, seguretat i calma.
- 2. «Els signes distintius que han estat assignats a «l'ésser vertader» de les coses són els signes distintius del no-ésser, del no-res» (*El crepuscle dels ídols*). Això vol dir que l'anomenat món vertader es construeix **en oposició al món aparent**, dels sentits, sempre canviant. Però aquesta contraposició no és altra cosa que una **«il·lusió opticomoral»**: una ontologia basada en la creença que l'esdevenir de l'ésser és un error dels nostres sentits concep, precisament, les seves categories més fonamentals a costa del no-ésser, de la negació de l'esdevenir; es justifica en un món on la realitat canviant ha estat «cosificada» mitjançant conceptes.
- 3. «Inventar faules sobre un «altre» món diferent d'aquest no té sentit, pressuposant que no domini en nosaltres un instint [...] de recel envers la vida» (*ib.*). Aquí es descobreix la intenció de Nietzsche: el problema de fons no és altre que el nihilisme, conseqüència de la perspectiva estàtica sobre l'ésser. Inventar un altre món no té sentit si no es pretén que sigui millor que el món que coneixem, cosa que és pròpia d'una actitud de ressentiment envers la vida. La simptomatologia nihilista comença amb el recel cap a la vida: es dubta del valor de la vida i s'inventa un **altre** món com a finalitat d'aquest. Nietzsche afirma que d'aquesta manera «fem una **venjança** contra la vida».
- 4. «Dividir el món en un món «vertader» i en un món «aparent», ja sigui a la manera del cristianisme, ja sigui a la de Kant [...], és un símptoma de vida **decadent**» (*ib.*). Les dues opcions superen allò real de l'aparença, i Nietzsche es basa en aquesta interpretació per explicar la seva pròpia ontologia.

Tant el cristianisme, amb el seu ascendent platònic, com el kantisme són símptomes d'una voluntat de poder **negativa**. La necessitat de racionalitzar l'esdevenir és el que ens obliga a **inventar ficcions lògiques i models de coneixement que ens permetin l'estabilitat davant del caràcter caòtic del món**.

Les categories o els conceptes amb els quals comprenem el món i interpretem la realitat com a ésser són, diu Nietzsche, ficcions convencionals amb fins de designació, però mai d'aclariment. Nosaltres, humans, som els que creem —impulsats per la voluntat de poder—, totes les categories existencials; per això, els filòsofs s'han dedicat fins ara a «momificar» l'esdevenir de l'ésser a través de conceptes, que només serveixen en tant que etiquetes.

A més, si existeix un món real i un altre d'aparent, també hi haurà un ésser humà real i un altre d'aparent. Segons Nietzsche, la pròpia ontologia platònica, que nega l'esdevenir de l'ésser, ha posat els mitjans adequats perquè l'esperit acariciï la idea d'un ordre moral sobrenatural; d'aquesta manera, es nega el caràcter primitiu d'Innocència» que tenia el món i es fa l'home dependent d'un principi superior a ell, ja sigui Déu, ja sigui la raó, ja sigui la ciència o la història.

5.2.2. La crítica epistemològica de la metafísica

Fins ara, només hem vist la crítica general a l'ontologia, és a dir, com s'ha caigut en la falsa interpretació de la realitat de l'ésser. Però Nietzsche no critica des de fora de la raó: explica la gènesi dels conceptes, que suposen l'obstacle més gran per a la interpretació de **la realitat com a esdevenir**, conceptes que, per això, seran posats en dubte.

• Realitat i concepte

Tota paraula es converteix en concepte des del moment en què deixa de servir precisament per a la vivència original, única i individualitzada, a la qual deu el seu origen. Es pretén que el concepte serveixi per expressar i significar una multiplicitat de coses o realitats individuals que, rigorosament parlant, diu Nietzsche, «mai són idèntiques» (*Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*). El concepte de «fulla», per exemple, s'ha format **prescindint arbitràriament de les diferències individuals**, provocant la representació universal de «fulla» com si en la naturalesa hi hagués alguna cosa fora de les fulles individuals, una espècie de forma original que servís de model per conèixer totes les fulles. Aquí Nietzsche fa referència a la funció del platonisme en la gènesi dels conceptes i el subsegüent procés de **substantivació**.

Aleshores, la **veritat** no és altra cosa que un **conjunt de generalitzacions**, il·lusions que els usos i els costums han anat imposant, la naturalesa dels quals ens és desconeguda: «metàfores que s'han gastat i han perdut la seva força sensible, monedes que han perdut la seva imatge i que ara ja no es consideren com a monedes, sinó com a metall» (*Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*).

El procés de formació del concepte va des de la sensació fins al producte com a tal. Es passa de la sensació a la imatge mitjançant metàfores intuïtives, i de la imatge al concepte a través de la «fixació», produïda pel costum, d'una **metàfora** o conjunt de metàfores.

Així, es nega tot tipus de procés lògic en la formació dels conceptes, i aquesta «acció» —diu Nietzsche— és allò racional, produït per la capacitat d'abstracció que posseeix l'ésser humà: en primer lloc, generalitza les impressions, les converteix en conceptes i, després, les relaciona amb la seva pròpia vida (coneixement i moral apareixen conjuntament).

Gràcies a aquesta abstracció, l'ésser humà pot afrontar l'esdevenir, que l'arrossegaria d'intuïció en intuïció sense possibilitat de supervivència, creant un ordre piramidal per mitjà de castes i graus, un nou món de lleis, privilegis, subordinacions i —sobretot—, «fixacions de límits»; un món totalment contraposat al món primitiu de les primeres intuïcions.

L'oblit de la naturalesa metafòrica del concepte no solament ajuda a representar un grup de coses, sinó també a posar-hi la seva mateixa forma o *eidos*. El coneixement utilitza conceptes com a eixos de coordenades de la realitat. En efecte, la tradició occidental suposa que el concepte no retalla arbitràriament les articulacions de la realitat; al contrari, afirma que les formes de la realitat corresponen exactament als conceptes (categories) que la ment humana ha anat forjant.

Friedrich Nietzsche posa en dubte que els conceptes aprenguin la realitat vertadera de l'ésser, que és l'esdevenir i el canvi. Existiria la Veritat (amb majúscules) si fos possible tenir-ne una percepció exacta. Però això és impossible en opinió del filòsof alemany, perquè entre el món del subjecte i el món de l'objecte no són possibles les correspondències lògiques (com la causalitat o la finalitat, etc.). Només és possible un **comportament «estètic»**, que és conscient tant del seu caràcter creatiu com efímer.

A través de les paraules i dels conceptes mai no s'aconsegueix arribar a penetrar en l'origen de les coses; ni tan sols —afirma— les formes pures de la sensibilitat i de la intel·ligència (l'espai, el temps, la causalitat, etcètera) poden proporcionar-nos mai res que s'aproximi a una veritat eterna.

• Realitat i llenguatge

La relació que s'estableix entre la filosofia i el llenguatge és fonamental. Tots i cadascun dels conceptes filosòfics es desenvolupen en relació mútua i sempre formen part d'algun sistema conegut. Fins i tot els filòsofs més diferents compleixen una i altra vegada cert «esquema bàsic» de filosofies possibles;

qualcom existent en els conceptes els va empenyent a succeir-se en un ordre determinat, l'ordre que imposa el parentiu entre ells. El filòsof no ha de perdre de vista això, i en lloc de descobrir ha de «reconèixer», recordar els orígens, les primeres pedres dels sistemes filosòfics.

Però, on es troba aquest origen, aquesta matriu del pensament? Nietzsche pensa que hi ha un centre comú que predisposa cap a un cert esquema filosòfic bàsic: «la **filosofia de la gramàtica**, que no és sinó el «domini i la direcció inconscient exercits per funcions gramaticals idèntiques» (NIETZSCHE, *Més enllà del bé i del mal*. Editorial Laia, Barcelona, 2001, p. 69.), que fan que l'estructura del sistema es trobi donada d'antuvi en el propi llenguatge. I viceversa: cada estructura gramatical limita el camp d'interpretació, les possibilitats de conceptualització del món.

Per exemple, els filòsofs de l'àmbit lingüístic uralaltaic (en el qual el concepte de subjecte es troba mínimament desenvolupat) amb tota probabilitat miraran el món de manera ben diferent a la dels indogermànics o els musulmans. Això no vol dir que Nietzsche identifiqui el pensament amb el llenguatge, perquè les funcions filosòfiques gramaticals apunten cap a alguna cosa fora del llenguatge i del mateix pensament, les coses mateixes, el món en el qual ens movem. En última instància, les funcions filosòfiques gramaticals són «judicis de valor fisiològics i [...] condicions racials» (*ib.*, p. 70).

Un altre assumpte, lligat al que s'ha dit fins ara i en el qual la teoria filosòfica de Nietzsche també hi dedica una reflexió és la solució «formal» que s'estableixi entre cada filosofia i el seu esquema lingüístic corresponent. Semblaria que cada sistema com a tal està condicionat per la funcionalitat de la seva gramàtica, però Nietzsche dubta d'aquesta formalització apriorica del llenguatge que el costum santifica, i es pregunta si no estarem «enganyats» precisament pel propi llenguatge. «La raó en el llenguatge: Oh, quina vella impostora...! Em temo que no aconseguirem desfer-nos de Déu perquè continuem creient en la gramàtica» (*El crepuscle dels ídols*).

5.2.3. La crítica a les ciències positives

Nietzsche critica la ciència positiva perquè és una **matematització d'allò real**, i aquesta no ens ajuda a conèixer les coses, sinó únicament a establir-ne una **relació quantitativa**. Nietzsche parla a *La gaia ciència* dels mecanicistes —als quals posa a la mateixa alçada que els positivistes— de forma despectiva, i diu que la seva metodologia científica es basa en el nombre, en la quantitat. La pura determinació quantitativa de les coses tendeix a anul·lar les diferències que realment existeixen entre elles, ja que el model matemàtic de la naturalesa es basa en la quantitat, no en la qualitat pròpia de cada cosa, i tendeix a la igualació de totes elles.

Per Nietzsche, el fet de voler reduir totes les qualitats a quantitats és un error i una bogeria. Suposem, afirma, que algú volgués apreciar el valor d'una peça musical segons allò que pogués ser pesat, comptat, calculat, etc.; una apreciació científica d'aquest tipus resultaria totalment absurda. El mateix passa amb la relació dogmàtica entre l'esdevenir de l'ésser i el model matemàtic de la naturalesa.

Aquesta metodologia està guiada per un imperatiu i un criteri de valoració: «On no hi ha res que es pugui veure o agafar, no hi ha res a buscar (*Més enllà del bé i del mal*, ed. cit., p. 63).

Què és per nosaltres una llei de la naturalesa, física o química? No és quelcom que coneguem en si, afirma Nietzsche, només coneixem els seus efectes, és a dir, la seva relació amb les altres lleis de la naturalesa, que, al seu torn, només apareixen com a suma de relacions. Ens resulten totalment incomprensibles pel que fa a la seva essència i, de fet, l'únic que coneixem d'elles és el que nosaltres hi aportem: «el temps, l'espai, és a dir, relacions de successió i nombres».

Nietzsche no ataca la ciència en si sinó una metodologia determinada (el mecanicisme i el positivisme de la seva època). Aquest mètode es relaciona amb la metafísica tradicional perquè s'inspira directament en la lògica, reductora de les diferències, és a dir, en l'ontologia que tracta l'esdevenir de l'ésser com si fos una aparença. Es consuma el procés de matematització de la realitat en el moment en què arbitràriament prescindim de les qualitats pròpies de les coses, ja que el model matemàtic apunta a l'estabilització formal de les relacions entre el món i l'ésser humà. Però aquest tipus de relacions només poden ser formals, és a dir, externes.

La ciència investiga el curs de la naturalesa, però mai no pot donar una ordre a l'home. La ciència només reconeix la quantitat i el nombre; no sap res de la passió, de la força, de l'amor, del plaer, etc.; a més, ni la física ni la química ni les matemàtiques donen una explicació de l'ésser humà: és l'ésser humà qui explica les ciències. Així, la ciència —coneixement antropomòrfic— està molt lluny de poder fer judicis valoratius sobre la vida i, per tant, tampoc no ens pot oferir una llei moral vinculant.

6. El Nihilisme

El nihilisme no és una doctrina filosòfica sinó un moviment històric especial de la cultura occidental. No es tracta d'un fenomen parcial ni d'una edat concreta, sinó de l'**essència de tot un destí**: el dels pobles occidentals. La meditació sobre el nihilisme pren com a objecte la història de la veritat suprasensible i les relacions d'aquesta amb l'essència de l'home.

La frase de Nietzsche «**Déu ha mort**» ens revela l'essència d'aquest pensament sobre la història d'Occident. «Déu ha mort» significa que, en ser desposseït el món suprasensible de la funció ordenadora de les nostres existències, ens hem quedat sense brúixola, sense poder donar un sentit a aquesta vida. Si Déu, com a síntesi del fonament suprasensible i origen de tot allò real, ha perdut tota la seva força obligatòria i, sobretot, «constructiva», és obvi que l'ésser humà ha perdut totalment l'orientació en el món.

El nihilisme té dues cares: una de negativa, com a **essència de la tradició platonicocristiana** que explica la crítica destructiva de la tradició occidental, i una de positiva, perquè el nihilisme —és a dir, la reflexió sobre el nihilisme— suposa el reconeixement de les **condicions que han portat Occident a esdevenir** nihilista; en aquest sentit, és com s'il·luminen els intents per escapar del nihilisme.

Nietzsche no solament va pensar, sinó que va patir les conseqüències del nihilisme, com a europeu del segle XIX; per aquesta raó, el pensament nietzscheà reflecteix els tres grans «moments»:

- a. Nihilisme com a conseqüència immediata de la **destrucció dels valors vigents** fins aleshores: és el moment del dubte, de la desorientació radical i de la pèrdua de sentit.
- b. Nihilisme com a **afirmació del propi procés nihilista** en tant que conseqüència necessària del pensament platonicocristià: és el moment de la reflexió, del distanciament respecte d'aquesta tradició.
- c. Nihilisme com a punt d'inflexió cap a una **nova perspectiva de l'ésser i de l'home**: és el moment de la nova valoració de la vida, de l'esperança; la gran «aurora». Aquest tercer aspecte del nihilisme és recorregut no per la reflexió racional, sinó per quelcom instintiu, que Nietzsche anomena «**voluntat de poder**».

Amb el nihilisme com a objecte del pensament de l'home que tracta de superar aquest estat, s'obren precisament les portes cap a una nova ontologia i una nova antropologia. Però abans d'entrar en aquest àmbit, hem d'indicar, a tall de resum, què significa Déu en la famosa frase «Déu ha mort».

El que ha mort és el Déu dels metafísics, el Déu monoteista. Segons Nietzsche, **el monoteisme de la raó (dogmatisme)** obliga a descartar altres raons, altres «déus». El nihilisme comporta l'opció per l'u, per una única direcció de consciència, perquè es creu que existeix veritablement un sentit superior, sobrenatural, que guia l'home a través de la raó.

Els altres déus són els que antigament venerava el politeisme: multiplicitat de déus contradictoris, sempre en lluita eterna; d'aquí es desprèn que «allò diví» no sigui per Nietzsche el fet que existeixi un Déu sinó déus: «La divinitat no és justament que hi hagi déus, sinó que no hi hagi cap Déu?» (Nietzsche, *Així parlà Zaratustra*, Edicions 62, Barcelona, 1983, p. 168). **La pluralitat de perspectives és**, per a l'ésser humà, una **condició de llibertat**, perquè el politeisme sempre ha prefigurat l'esperit lliure i múltiple de l'home: la força de crear-se noves formes de veure el món (Nietzsche, *La gaia ciència*, editorial Laia, Barcelona, 1984, p. 209).

El que ha mort, per tant, és el Déu monoteista, el Déu moral de les contraposicions metafísiques entre el bé i el mal, el món real i el món aparent, el bo i el dolent. Aleshores, la frase: «Déu ha mort» ens revela les dues cares del propi nihilisme estudiades anteriorment: el Déu-u-totpoderós (que és l'essència de la metafísica dogmàtica) mor, però reneixen els déus múltiples-finites. A través d'aquests déus, Nietzsche intentarà superar l'estat nihilista en el qual es troba l'ésser humà quan reflexiona sobre el pensament occidental i s'adona que ell és «l'assassí» de Déu (*ib.*, p. 197).

* * *

Nihilisme és un terme emprat, en general, per a desqualificar (polèmicament) qualsevol doctrina que negui o no reconegui realitats o valors que es consideren importants. La paraula nihilisme —del llatí *nihil*, “no res”— significa **no donar valor a res** i es materialitza en el tedi vital actual. És la conseqüència de la mort de Déu i de la pretensió d'esborrar la seva ombra Déu, els seus substituïts i el mateix lloc que ocupava.

També s'anomena «nihilisme» el sentiment de «desesperança» creat a Rússia al segle XIX després del fracàs de les reformes d'Alexandre II. Els nihilistes intentaven trencar amb tota la tradició (d'aquí el seu nihilisme) i fundar la societat sobre bases científiques (inspiració en Comte). Suposava, doncs, una ruptura amb el romanticisme anterior. Posteriorment, els nihilistes van passar a l'acció política i per això van ser confosos freqüentment amb els anarquistes.

«El que conto és la història dels dos propers segles. EL que s'esdevindrà, que no podrà esdevenir-se d'una altra manera: *l'arribada del nihilisme*.» (*Voluntat de poder*, Pròl., 2) Però Nietzsche empra el terme «nihilisme» almenys en un doble sentit.

«Nihilisme. Posseeix una doble significació

- a) Nihilisme com a signe del *creixent poder de l'esperit*: el **nihilisme actiu**.
- b) Nihilisme com a *decadència i retrocés del poder de l'esperit*: el **nihilisme passiu**.»

El nihilisme és valorat i rebutjat alhora per Nietzsche, si bé les dues postures no són contradictòries. D'una banda el nihilisme és **positiu** (nihilisme actiu) degut a la superació que representa respecte a la creença en un Déu alienant, però d'altra banda és **negatiu** (nihilisme passiu) degut a l'anorreament i manca d'energia vital al que va unit i al fet que no se sap desfer del tot dels substituïts de Déu.

- **Nihilisme passiu.** EL nihilisme es defineix, doncs, en funció de la voluntat de poder. Quan aquesta voluntat —que és l'essència mateixa de la vida— disminueix o s'esgota, dóna lloc al nihilisme passiu. EL diagnòstic de Nietzsche és que aquest tipus de nihilisme està a punt d'arribar. En efecte: tots els valors creats per la cultura occidental són falsos valors, són la negació mateixa de la vida i procedeixen, en el fons, d'una "voluntat del no-res": «Nihilisme com a conseqüència de la interpretació que s'ha fet fins ara del valor de l'existència.» Quan aquests valors s'ensorrin —i s'ensorraran, perquè són il·lusoris— arribarà el nihilisme necessàriament: **«Què significa el nihilisme? Que els valors supremes perden validesa.»** Per tant, la civilització occidental es quedarà sense els valors que ha posseït fins ara: del «Déu és la veritat» es passarà a dir que «tot és fals», es perdrà el «sentit de l'existència», tota meta, tot «perquè»... Aquest estat no ha arribat encara però s'anuncia en el pessimisme (sobre tot en el pessimisme budista de Schopenhauer) en la «decadència» i l'esgotament generals. Quan aparegui, serà **«últim home»**.
- **Nihilisme actiu.** Contra aquest nihilisme passiu vol reaccionar Nietzsche amb el seu nihilisme actiu. D'una banda, és una «potència violenta de destrucció», que procedeix d'un creixent poder de l'esperit per al qual els valors fins al moment vigents ja no poden tenir cap vigència. És un nihilisme «actiu» perquè, en aquest cas, els valors no s'ensorren per ells mateixos, sinó que són *destruïts* directament per la «voluntat de poder» (que diu «no» a aquests valors). D'altra banda, és la condició perquè, a continuació, la voluntat de poder *creï* valors nous (amb la qual cosa es manifesta el «sí» del superhome a la vida).

Tota la crítica de Nietzsche a la cultura occidental és manifestació d'aquest nihilisme actiu que vol avançar-se al nihilisme passiu i crear una civilització nova abans que s'ensorri definitivament l'antiga.

7. Així parlà Zarathustra

Així parlà Zarathustra és l'obra fonamental de Nietzsche. En ella es conté allò essencial del seu missatge.

- **Zarathustra** —o Zoroastre, per als grecs— va viure entre els anys 700-630 (o 600). Als trenta anys va rebre la seva primera revelació religiosa. La seva doctrina es troba recollida en disset cants (*els Gàthâs*), que formen la part més antiga de l'*Avesta* (recopilació posterior a Zarathustra i en la qual es deforma probablement la seva doctrina primitiva). La part essencial del missatge de Zarathustra és un monoteisme (el déu sant Ahura Mazda —convertit més tard en Ormazd—, o el «savi Senyor»), que conté un dualisme: la lluita entre els dos *Manyu*, o «esperits», el del bé (Spenta Manyu) i el del mal (Ahra Manyu, o Ahriman). En realitat, la lluita se centra entre Ormazd i Ahriman, i entre els esperits que els estan subordinats.

Nietzsche escull la figura de Zarathustra, ja que hi veu el «creador de la moral» —la contraposició bé/mal—; per això mateix, invertint la seva significació històrica, el converteix en qui supera la moral, en qui va «més enllà del bé i del mal».

- *Així parlà Zarathustra* es divideix en un pròleg i quatre parts (compostes de poemes sense enllaç aparent). El pròleg presenta l'antítesi del superhome i l'«últim home». La primera part desenrotlla el tema del superhome i la «mort de Déu». La segona se centra en la «voluntat de poder». La tercera —nucli fonamental de l'obra— exposa la idea clau de l'«etern retorn». La quarta part, centrada en el capítol sobre els «homes superiors», no afegeix res de nou. En conjunt, l'obra, plena d'al·legories i escrita amb un estil que en fa una joia de la literatura alemanya, és de difícil interpretació. Les al·lusions a la Bíblia —que és la gran antítesi del *Zarathustra*— hi són contínues.

7.1. La voluntat de poder

El món, l'home, la vida, són voluntat de poder. Però, què significa aquesta expressió? Nietzsche no la defineix clarament enlloc (mai no ho fa), però s'hi refereix amb molt freqüència. La vida és voluntat de poder, i aquesta última és la voluntat de ser més, viure més, superar-se, demostrar una força sempre creixent; en una paraula, és voluntat de crear. «Sóc aquell —diu Zarathustra— que és impel·lit a superar-se a si mateix constantment.» EL text de *Així parlà Zarathustra* que millor expressa el que és la voluntat de poder es titula *De la superació de si mateix*:

«[...] Arreu on vaig trobar éssers vius, vaig trobar voluntat de poder; i fins i tot en la voluntat de qui serveix vaig trobar voluntat de ser senyor [...].

I aquest misteri m'ha confiat la vida mateixa. "Mira, va dir, jo sóc *allò que ha de superar-se sempre a si mateix*."

"En veritat, vosaltres anomeu això voluntat d'engendrar o instint de finalitat, d'alguna cosa més alta, més llunyana, més vària: però tot això és una única cosa i un *únic* misteri [...]."

En veritat, jo us dic: Un bé i un mal que fossin imperibles no existeixen! Per si mateixos han de superar-se una i una altra vegada a si mateixos [...].

I qui ha de ser un creador en el bé i en el mal: en veritat aquest ha de ser abans un anihilador i rompré valors.

Per això el mal summe forma part de la bondat summa: però aquesta és la bondat creadora [...].

Hi ha moltes cases per construir encara!

Així parlà Zarathustra.»

NIETZSCHE, *Així parlà Zarathustra*, II

L'interès preponderant de Nietzsche pels valors morals fa que la voluntat de poder sigui, en gran mesura, voluntat creadora de valors (i anihiladora dels anteriors valors). Però en els fragments pòstums, aquesta voluntat posseeix també una dimensió més general, còsmica:

«Voleu saber què és per a mi "el món"? [...]. És un monstre de força, sense principi ni fi, una magnitud fèrria i fixa de forces que ni creix ni disminueix i que únicament es transforma [...], un joc de forces i ones de força [...], un mar de forces tempestuoses que s'agiten i transformen des de tota l'eternitat i tornen eternament sobre si mateixes en un enorme retorn dels anys [...]. Aquest és el meu món *dionisiac*, que es crea eternament a si mateix i que es destrueix eternament a si mateix, aquest món enigmàtic de la doble voluptuositat, el meu 'més enllà del bé i del mal', sense meta, com no sigui que existeixi una meta en la felicitat del cercle, sense voluntat; si no és que un anell tingui bona voluntat respecte de si mateix, Voleu un nom per a aquest món? I una solució per a tots els seus enigmes? Voleu una llum per a tots vosaltres, els desconeguts, els forts, els impàvids, els homes de mitjanit? — *Aquest món és la voluntat de poder i no és res més que això*. Siguen vosaltres també aquesta voluntat de poder —i res més que això!»

NIETZSCHE, *La voluntat de poder*, aforisme 1067

A la filosofia alemanya de l'època hi trobem dos corrents de pensament, que poden considerar-se oposats entre si: Kant i l'idealisme de Hegel. D'una banda, des de **Kant**, es distingeix entre l'ésser autèntic, el **noùmen**, impossible de copsar amb la raó i l'ésser representat o **fenomen**, dins del qual hi trobem la ciència. I, d'una altra banda, en l'idealisme de **Hegel**, el món de la realitat i el de la representació **formen un sol món**; no hi ha un substrat intel·ligible sinó que **tot és racional**.

Nietzsche pertany al primer grup de pensadors. Per a ell l'ésser autèntic, **la vida, no es deixa atrapar amb les categories lògiques de la raó** que escauen al món de les representacions. Per tant, **no hi ha progrés** en el coneixement, perquè des de sempre estem lligats a les arrels fosques del corrent vital que romanen sense canvi. Ja que la vida no es pot expressar amb categories lògiques que pertanyen al món de les representacions, el llenguatge de Nietzsche s'allunya sovint de l'exposició lògica i sistemàtica i utilitza, metàfores i sentències, més properes a l'expressió artística que a la científica. Amb elles vol fer-nos intuir i "viure" directament el món de la realitat.

Característiques de la voluntat de poder

- Sentim la voluntat de poder com a situada més enllà de nosaltres, com a síntesi dinàmica de totes les forces del món, **còsmica** i oposada al sentiment individual.
- Una altra característica de la voluntat de poder és que és una **força immanent** —terrenal— que hem d'oposar a qualsevol transcendència i sobre tot a Déu, que d'entre totes les entitats externes, és la que més ha debilitat l'home.

- c) La voluntat de poder **és irracional** i per això no es pot expressar amb paraules. Allò *conscient*, no és més que la manifestació en símbols que cal desxifrar de l'enigma *inconscient* de la voluntat que es troba en la base. Degut a la seva irracionalitat, la voluntat de poder és creació sense meta.
- d) La vida és diferència i no igualtat perquè tot ésser viu és distint d'un altre i també els seus propis moments són diferents entre si. Si bé la ciència positiva ha de buscar forçosament la igualtat i les lleis generals per a dominar la natura, la vida, entesa com a voluntat de poder, només pot comprendre's **buscant la individualitat**.
- e) La voluntat no és una força reactiva que actua contra algú, sinó **creativa i autosuficient**, és a dir, que busca la seva expansió només pel propi desig intern: vanitat, orgull etc.; llur força activa *sent el plaer* de dominar, subjugar, arribar al final del que es proposa i oposar-se als altres. "L'ànima aristocràtica" només depèn d'ella mateixa; "voler fa lliure" (APZ I). Per això, els conceptes de lluita i superació que defensava Darwin, són inoperants per a Nietzsche ja que actuar *contra* algú s'oposa a ser autònom. Nietzsche, a més, s'oposa a Darwin en un altre sentit. Per a Nietzsche el més fort no és sempre el que triomfa de fet, sinó que sovint, els dèbils units vencen el fort solitari. Però, per més que els dèbils guanyin com a ramat, continuen sent individualment dèbils i el fort, encara que perdi, pel fet de ser més autosuficient i aïllat, continua sent fort.

La diferència entre la voluntat de poder de Nietzsche i la de Schopenhauer és que per a Schopenhauer, filòsof del pessimisme, la voluntat només vol *l'autoconservació*, és a dir, continuar vivint. I per a Nietzsche la voluntat de poder té un sentit molt més positiu i optimista perquè vol aconseguir allò que encara no som, és a dir, distanciació i superació del moment actual; com diu Zaratustra, "*l'alegre*", "*jo sóc allò que s'ha de superar sempre a si mateix*".

* * *

Per Nietzsche, la realitat té un caràcter mòbil, dinàmic incessantment canviant; en una paraula, **la realitat és perspectiva**. També la realitat vital (en el seu sentit més ampli, tant la vida humana com l'animal), és **esdevenir i perspectiva**. Però, a més, la vida és **«interpretadora»**, és a dir, selecciona i interpreta l'aspecte sota el qual s'enfronta i es relaciona amb la realitat.

És impossible portar a terme una comprensió fixa, essencial i definitiva de la realitat, i no solament perquè la realitat és esdevenir, sinó perquè l'intel·lecte humà, per realitzar qualsevol anàlisi científica i presumptament objectiva, ha d'utilitzar les seves pròpies formes de comprensió i d'interpretació, que també estan subjectes a l'esdevenir i a la diversitat de perspectives.

Com es pot veure, segons Nietzsche hi ha una estreta **correlació entre la realitat i la vida**, entre l'ésser i la seva interpretació a través del pensament i del llenguatge; és a dir, entre ontologia i antropologia.

• Interpretació de la realitat

La realitat del món en tant que món és múltiple, i l'ésser humà també és múltiple, perquè té una pluralitat d'impulsos i d'instints, cadascú amb la seva pròpia perspectiva i en constant lluita entre si. L'ésser sens mostra en un ventall d'aspectes que tenen una significació plural que **apareix en diverses perspectives**. Aquesta multiplicitat efectiva i «vertadera» es converteix en «aparença» quan allò que sens mostra en **una perspectiva** queda establert i fixat com l'única cosa determinant, amb el consegüent menyspreu envers totes les altres perspectives i la seva afluència inesgotable i canviant.

Per altra banda, l'ésser és esdevenir perquè sempre s'està fent, sempre està per fer-se, sempre està en procés; **un procés infinit, etern, sense possibilitat de fi**. La concepció de l'ésser com a esdevenir apunta a aquest doble sentit: a l'ésser com a moviment permanent, i a l'ésser com a resultat d'un procés etern; en aquest aspecte, la realitat de l'ésser sens revela com a canvi, no quantitatiu, sinó **qualitatiu**.

L'ontologia dinàmica nietzscheana combat l'ontologia estàtica, que interpretava que l'esdevenir era una simple aparença. En aquest combat, que es realitza a l'interior de la metafísica, s'enfronten dos tipus d'arguments:

1. Per una banda, els de la metafísica dogmàtica, considerats superiors perquè provenen del món suprasensible.
2. Per altra banda, els de Nietzsche, que són «irracionals», no perquè provinquin d'algun lloc aliè al pensament, sinó perquè són contraris als de **la raó del platonisme**, una raó que pretenia fonamentar en una determinada metafísica en una moral i fins i tot en la ciència la dualitat del món amb el consegüent menyspreu envers l'àmbit dels sentits envers l'anomenat «món aparent».

Contra l'u, Nietzsche oposa la multiplicitat, és a dir, la pluralitat de l'ésser en les seves manifestacions diverses, que no són altra cosa que les perspectives (múltiples i irreductibles) mitjançant les

quals l'ésser humà coneix el món. Aquestes perspectives coincideixen històricament amb les necessitats de l'home, i el mateix fet de considerar l'ésser com a esdevenir fa absurda la pretensió de retallar arbitràriament aquestes múltiples necessitats.

• La nova idea de veritat

El problema de la veritat ara adquireix un sentit diferent. La qüestió de fons ja no consisteix en si un judici és vertader o fals, sinó en **si afavoreix o no la vida**, si la conserva, si la fa més gran. La lògica humana serveix per igualar, per estabilitzar i per tenir una visió de conjunt. L'ésser determinat per aquesta lògica solament és una aparença necessària essencial per a l'ésser viu, és a dir, útil per afirmar-se i establir-se dins del canvi constant.

Per tant, la veritat, allò estable o, amb altres paraules, el que hem pogut pescar amb els nostres conceptes en l'esdevenir de l'ésser, és únicament la consolidació d'una perspectiva, una aparença que s'ha imposat a través del costum, però que no per aquesta raó deixa de ser un error. Per això, Nietzsche afirma que «la veritat és la classe d'error sense la qual una determinada espècie d'éssers vius no podria viure. En última instància, el valor per a la vida és el que decideix».

Aquest és el sentit essencial de la radicalitat del pensament nietzscheà, que ell anomena **voluntat de poder**. Aquesta voluntat justifica —com a condició necessària per a l'afirmació de la vida— l'error; la voluntat de poder és, per tant, **voluntat d'aparença**, fins i tot d'il·lusió, sobretot en relació amb el coneixement que l'home pugui tenir sobre el món. Però aquesta voluntat és més profunda, més «metafísica», que la voluntat de veritat que imperava sota el regnat del món suprasensible, perquè coneix l'autèntica realitat de l'ésser; l'esdevenir, i sap que la raó humana mai no podrà comprendre'l, totalitzar-lo ni simplificar-lo en les seves categories.

• La nova idea del llenguatge

Un altre plantejament que Nietzsche trastoca amb la seva ontologia és el del llenguatge sobre l'ésser. Si les categories, els conceptes, no ens serveixen per apropar-nos a la realitat de l'esdevenir, múltiple i canviant, quin altre mitjà tenim per parlar de l'ésser?

Contra la petrificació que pateix l'esdevenir en quedar fixat en una categoria que el costum converteix en immutable, s'exalta el poder de la imaginació metafòrica de l'ésser humà. La **metàfora és una vertadera perspectiva**, perquè amb ella s'aconsegueix una integració de diversitats.

Aquesta «**metaforicitat metafísica**» ofereix la possibilitat de no caure en el dogmatisme platònic, perquè la metàfora es manté oberta al món, i no tancada, com passa amb el model simplificador del concepte. En realitat, una bona metàfora actua com si fos una pantalla a través de la qual contemplem el món: filtra els fets, suprimint-ne alguns i posant-ne en relleu uns altres.

Ara bé, no és el mateix utilitzar una metàfora que ser utilitzat per ella, és a dir, utilitzar un model i confondre'l amb la cosa representada. En aquest cas, l'enfocament particular es considera l'única perspectiva possible. Qui pensi així és un filòsof dogmàtic: ha confós la màscara amb la cara. Per això, l'ontologia nietzscheana diferencia el metafísic dogmàtic, que confon el concepte, la categoria o el model amb l'ésser, de l'altre metafísic —ell mateix—, que és conscient que la seva classificació dels fets és arbitrària i que podria haver estat diferent.

El que separa l'un de l'altre és el model o la manera d'acostar-se al món: el primer basa la seva metafísica en el **concepte**, que, segons Nietzsche, simplifica i obstaculitza l'esdevenir de l'ésser, mentre que el segon es basa en la **metàfora**. Unicitat i pluralitat són les actituds respectives d'aquestes dues classes de metafísics.

Aquesta exaltació teòrica i pràctica de la metàfora obeeix al fet que no existeix cap relació de causalitat lògica entre el món de l'objecte i el del subjecte. L'única relació metafísica possible és l'artística; la musical, per exemple. Però no es tracta d'una «formalització» de l'art, sinó de l'exaltació de l'aspecte més fonamental de la voluntat de poder de l'ésser humà: la seva **creativitat**. En definitiva, el llenguatge sobre la realitat no pot ser el de la lògica, el de les matemàtiques, el de la moral o el de la religió, perquè aquestes només són ficcions de la raó.

Potser on es pot veure millor el significat nietzscheà de la voluntat de poder —per desarticular així certes connotacions polítiques atribuïdes a aquesta teoria—, és en la seva bellesa originària, és a dir, sense conceptualitzar, en l'obra de joventut *El naixement de la tragèdia*. En aquesta, a través de les metàfores d'Apol·lo i de Dionís, s'exposa que l'ésser humà té la necessitat de crear-se un estatut propi davant l'esdevenir incessant de la realitat. Gràcies a Apol·lo, déu de la individualitat, l'home pot resistir els avatars del moviment continu de la vida amb la creació de conceptes o categories lògiques que aparentment frenen l'esdevenir; gràcies a aquest principi d'individuació podem sobreviure davant de la totalitat dionisiaca.

La voluntat de poder es perfila nítidament en el joc apol·lini/dionisiac, precisament en això que estem analitzant, és a dir, el camp del coneixement. Per altra banda, aquest material ens ha de servir per comprendre millor la teoria antropològica de Nietzsche.

• Ateisme. La transvaloració dels valors

Per altra banda, l'afirmació del pluralisme expressa l'ateisme radical de Nietzsche. L'ésser com la voluntat de poder, creació de nous valors, s'autoafirma en la seva pròpia producció («Déu ha mort»). Encara són possibles els nous valors —superació del nihilisme—, perquè s'ha redescobert la pluralitat de sentits que té l'ésser. Així es defineix un esdevenir creatiu de les forces, una victòria de l'afirmació de la vida, d'aquesta vida terrenal, múltiple i en constant moviment, una victòria de la voluntat de poder. Aquesta transvaloració dels valors només és possible després d'haver assumit i superat el nihilisme. La voluntat de poder afirma la terra, la vida **total**, en el seu aspecte constructiu i destructiu, és a dir, en el mateix sentit en què era rebutjat. El nihilisme considerava que l'esdevenir havia de ser absorbit per l'ésser, per l'u, per Déu, i que la multiplicitat era quelcom erroni, injust, que hauria de ser jutjat per l'u. Tanmateix, la transvaloració de tots els valors eleva la multiplicitat i el constant esdevenir, que es converteixen en objecte de l'afirmació a favor de la vida. I aquesta afirmació ens mostra l'alegria com l'únic mòbil principal de la filosofia: enfortir l'alegria cap a la vida. «Homes superiors, apreneu a riure!». (NIETZSCHE, *Així parlà Zarathustra*.)

7.2. L'etern retorn

Segons Nietzsche, aquest és el tema clau de *Així parlà Zarathustra* (especialment de la seva tercera part). El tema està pres de la mitologia i dels presocràtics, 'però a Nietzsche tot just té sentit cosmològic. Malgrat tot, a *La voluntat de poder* vol refutar la concepció lineal i teleològica de l'Univers: «Si l'Univers tingués una *finalitat*, aquesta hauria d'haver-se aconseguit ja. I si existís per a ell un *Estat final*, també hauria d'haver-se aconseguit.» D'aquesta manera, Nietzsche afirma que no hi ha més món que aquest (negant així el «reremón» platònic i l'«altre món» cristià). Així doncs, aquest és el nostre únic món, i tota fugida a un altre és una pèrdua de la realitat. Per tant, cal romandre fidels a la terra:

«Jo us conjuro, germans meus, *mantingueu-vos fidels a la terra* i no cregueu a qui us parla d'esperances sobreterrenals! Són enverinadors, ho sàpiguen o no [...].

En un altre temps, el delicte contra Déu era el màxim delicte, però Déu ha mort i amb Ell han mort també els delinqüents, Ara el més horrorós és delinquir amb la terra i apreciar les entranyes del que és inescrutable més que el sentit d'aquella!

En un altre temps, l'ànima mirava el cos amb menyspreu: i aquest menyspreu era llavors allò més alt: l'ànima volia el cos flac, lleig, famèlic. Així pensava escapar-se del cos i de la terra.»

NIETZSCHE, *Així parlà...*, Pròl.

L'«etern retorn» adquireix, llavors, un sentit axiològic: és la suprema fórmula de la fidelitat a la terra, del si a la vida i al món que pronuncia la voluntat de poder. I Zarathustra és, justament, «el profeta de l'Etern Retorn». En aquesta fórmula uneix Nietzsche simultàniament dues afirmacions: 1) el valor o la «Innocència» de l'esdevenir i l'evolució (a favor d'Heràclit i contra el platonisme); 2) el valor de la vida i l'existència (contra qualsevol doctrina pessimista). L'etern retorn simbolitza en el seu etern girar que aquest món és l'únic món (una història lineal condueix cap a «un altre món»); a més afirma que *tot* és bo i justificable (ja que tot ha de repetir-se).

Sentits de l'etern retorn. Podem entendre l'etern retorn de diverses maneres

- Hipòtesi **cíclico-cosmològica**: Tot va i ve, tot es torna a repetir, el temps no és lineal sinó cíclic. El que un cop va succeir, tornarà a ésser. Però, això ja estava dit pels presocràtics.
- Hipòtesi física: **Com a infinitud còsmica**. A la Física hi ha principis mecànics que es basen en la reversibilitat, com per exemple: "*l'energia no es crea ni es destrueix, només es transforma*" i principis termodinàmics que es basen en la irreversibilitat com el de l'entropia que afirma la pèrdua progressiva de l'energia utilitzable en l'univers. Una filosofia basada en els primers afirmaria un temps circular, o sigui, sense principi ni final; i una basada en els segons, un temps lineal, amb un començament, una direcció i un fi. L'etern retorn considera la matèria en el primer sentit ja que, diu Nietzsche, "*tota recta menteix; tota veritat és corba*". (APZ 11)
- Hipòtesi filosòfica: **Com a amor al temps**. Per a Nietzsche el món temporal no té necessitat d'autojustificar-se perquè és vàlid per si mateix i tampoc cal menysprear-lo com si es tractés "d'un món inferior", perquè només hi ha un món. Per això Nietzsche valora molt positivament el pas del temps. Els amants de la terra, —i ell ho és— estimen el temps i desitgen el seu pas. L'amor al

temps ha de fer-nos desitjar que tot torni i que res pereixi. Els records són presents d'una manera real. Aquesta actitud no és compartida per la filosofia. Ja hem vist que Nietzsche retreu als filòsofs i als sacerdots ascètics llur allunyament de la vida. Una de les conseqüències d'aquest allunyament és l'odi al temps.

- d) Hipòtesi ètica-nietzschiana: **el compromís amb la vida**. Cal que acceptem plenament el moment i aleshores ens comprometem amb ell per tota l'eternitat; podríem formular-ho com a imperatiu kantian: *"el que vols, ho has de voler de tal manera que en vulguis també un etern retorn"*. Tan sols els que accepten tornar a viure tots i cadascun dels moments viscuts, estimen la vida totalment. Però qui no arribi a desitjar-ho, només tindrà consciència de la vida fugitiva i del fracàs de l'existència i com a conseqüència, buscarà anorrear-se. A la *Gaia ciència* —aforisme 341, *El pes més gran*— Nietzsche escriu una de les seves planes més belles.

Un dia, s'ens presenta un dimoni que ens pregunta:

—Voldries tornar a viure una i mil vegades aquesta vida que has viscut?

—Hi ha dues respostes: *No, si us plau, no*. O bé: l'acceptació joiosa.

7.3. La transmutació dels valors

Quan Nietzsche parla de transmutació de valors cal tenir en compte dues coses prèvies:

- Primera: La transmutació de valors no és una inversió: si això era "bo", ara és "dolent". Parlar així, segons Nietzsche, és seguir parlant amb les mateixes categories. El que ell vol és "trencar" amb els valors i instaurar una nova cultura, una nova fe, encara que laica.
- Segona: Dir que "no hi ha valors", en la ploma de Nietzsche, és afirmar que els que tenim són relatius i els punts de referència *"han cedit"*: Déu, moral, raó, ciència. Per tant, cal buscar uns valors que valguin per si mateixos, sense necessitat de referents. La nova categoria en la qual s'han de fonamentar, segons Nietzsche, és la vida.

El pensament de Nietzsche és també un «etern retorn»; torna contínuament sobre els mateixos temes; i tots els temes es redueixen a un de sol —l'afirmació de la vida, Per això, la »inversió dels valors« —o, més exactament, la re-valoració o trans-valoració dels valors— no n'és sinó una altra «perspectiva». Fins ara —diu Nietzsche— **la Humanitat ha valorat tot el que s'oposa a la vida**, i la moral vigent procedeix d'un esperit malalt i decadent. **Cal, doncs, invertir els valors**, valorar i afirmar altre cop la vida. «Transvaloració de tots els valors, aquesta és la meua fórmula». Només en aquest sentit Nietzsche s'anomena a si mateix «immoralista» i afirma que cal recuperar la innocència primitiva i estar «més enllà del bé i del mal»:

7.4. EL superhome i la "mort de Déu"

EL superhome que anuncia Zarathustra no és, doncs, sinó el nou home. Però és, fonamentalment, un tipus moral. Nietzsche no és racista —fins i tot menysprea «el que és alemany»—, ni pensa que el superhome hagi d'aparèixer com a resultat de l'evolució biològica. En el Pròleg de *Així parlà Zarathustra* es limita a anunciar-lo, contraposant-lo a l'«últim home», és a dir, «a l'home més menyspreable, l'incapaç de menysprear-se a si mateix». Però l'anunci de Zarathustra només provoca la burla de la multitud: «Dóna'ns aquest últim home, Zarathustra —cridaven—, fes de nosaltres aquests últims homes! El superhome te'l regalem!» (Pròl.) Per tant, no és una cosa que tothom pugui entendre.

De quina manera apareixerà el superhome és una cosa que Nietzsche no explica. Potser cal entendre que el portarà l'etern retorn i que el superhome és l'«home primer», l'innocent home primitiu que encara perdura en els pre-socràtics. En qualsevol cas, Nietzsche presenta el superhome com el fruit de «tres transformacions»: «Com l'esperit es converteix en camell, el camell en lleó i el lleó, a la fi, en nen.»

- En un primer estadi l'home és un camell, que, com l'ase, tira dòcilment del carro i transporta la seva càrrega.
- Després el camell es transforma en lleó i utilitza la seva força per a oposar-se a qui l'oprimia; així esdevé lliure; per a Nietzsche el geni ve representat pel lleó o el llop solitari.
- Però el lleó no és encara lliure del tot perquè busca dominar i necessita l'altre. Només quan es transforma en nen, actua sense coaccions i tot el que fa és igualment valuós.

«Digueu-me, germans meus, què és capaç de fer el nen que ni tan sols el lleó ha pogut fer? Per què el lleó rapaç ha de convertir-se encara en nen?

Innocència és el nen, i oblit, un nou començament, un joc, una roda que es mou

per si mateixa, un primer moviment, un sant dir sí.

Sí, germans meus, per al joc del crear cal un sant dir sí: l'esperit vol ara la seva voluntat, el retirat del món conquereix ara *el seu món* [...].

Així parlà Zarathustra.»

NIETZSCHE, *Així parlà Zarathustra*.

• L'home superior i el darrer home

D'entre tots els homes superiors, a qui ha arribat més lluny en aquesta tasca destructiva de valors, l'anomena Nietzsche "el darrer home". D'ell diu (APZ pròleg) que converteix el no-sentit en beatífica quietud. És feliç en veure que no hi ha resposta a les preguntes. "*Hem inventat la felicitat* —diuen els últims homes— i *fan l'ullet*". "Han abandonat les contrades on viure era dur (...)"

L'home superior i el darrer home tenen encara la moral de l'esclau. Tots els homes superiors són nihilistes positius i són els qui inicien el pont cap al superhome.

L'home negatiu, en distingir el bé del mal, menyspreava la vida: "*no facis*", "*és dolent això*", etc; el mateix feia el reactiu: "*substituïrem un manament repressiu*" (dolent), "*hem de combatre*" (l'enemic) etc.

L'últim home, se n'adona que ja no hi ha "més enllà", només queda la remor profunda de la vida, on ha de tornar, més enllà del bé i del mal. La mort del Déu implica la fi de l'optimisme i del pessimisme i l'acceptació de la realitat sense jutjar-la.

El pas de l'home superior a superhome comporta una transmutació dels valors, i que des de "la mitjanit" del nihilisme absolut, ens tornem de bell nou afirmatius, tancant el cercle.

• El pont cap al superhome

Des de l'home superior i la debilitat de l'últim home, animal de ramat uniformitzat apareix el superhome d'una *manera fulgurant*. Amb el superhome es trenquen totes les imatges d'home, perquè serà tan diferent de l'home, diu Nietzsche, com l'home de l'animal. En passar del darrer home al superhome es trenca la continuïtat i cal fer "un salt"; el mateix que succeeix en passar de l'home reactiu (esclau) a l'autosuficient (amo).

El superhome és afirmatiu, només segueix la naturalesa i es mou per la vida; busca dominar sense referències als altres; és com un llampec que només fa mal de forma innocent, com a conseqüència del seu propi esclat; és com un déu d'**Epicur** que no es preocupa de la resta dels mortals; no es mou per compassió ni solidaritat, sentiments reactius i negatius. **El superhome és el sentit de la terra**; és l'egoisme sa del nen que sempre vol transformar-se en vida. L'home superior és l'heroi clàssic que Nietzsche s'estima però que ha de morir; hem de renunciar a nosaltres mateixos per buscar quelcom diferent.

El superhome, per tant, posseeix la innocència del nen, està més enllà del bé i del mal, és «el primer home» —un nou principi en l'etern retorn—, posseeix el poder de crear valors, viu fidel a la terra... En resum, el superhome no és sinó l'encarnació de tot el missatge de Nietzsche. No és un personatge terrible: és un nen. Tradueix un fragment d'Heràclit que Nietzsche no es cansa de citar, explícitament o implícit: «El temps és un nen que mou les peces del joc: govern d'un nen!» (Fr. 52.)

Nietzsche assenyala, com a condició per l'aparició del superhome, «la mort de déu». «Déu ha mort, fem que visqui el superhome.»

• La mort de Déu

La "mort de Déu" era ja un fet històric a l'època de Nietzsche, un resultat lògic de les contradiccions del propi concepte de "Déu". Déu venia agonitzant des de lluny: els sofistes, el mestre Eckhart, el Renaixement, la Il·lustració, etc. Com diu el Dr. Valls, "*Nietzsche no mata Déu, sinó que només publica l'acta de defunció*"

Els il·lustrats, i podríem recordar **Hume**, ja havien criticat l'existència de Déu i denunciat la inconsistència de la metafísica. Nietzsche —juntament amb ell, altres contemporanis seus com **Feuerbach** (1804-72) i **Marx**—, veu Déu com una "alienació" de l'home. L'home, diu, situa Déu fora del món i en "Déu" hi projecta els propis ideals, —fent-se ressò de Feuerbach— "*no és Déu que crea els homes, sinó els homes qui es creen els seus déus*". En la seva obra *L'Anticrist*, Nietzsche explica que la creença en Déu significa una menyspreu a la terra i al propi home.

Nietzsche només constata que Déu "ha mort", és a dir, "ja no és present" a la nostra cultura perquè la societat ja no es mou per sentiments religiosos sinó per motivacions polítiques, econòmiques o científiques, etc.. Per això Nietzsche no ataca, mai, expressament la creença en Déu; només mira de treure'n les conseqüències. El problema ara, diu, són els substituïts que hem posat en el lloc deixat buit per Déu, perquè ens costa de viure sense cap mena de transcendència.

No hi ha Déu, però encara creiem que algunes coses que es fonamentaven en ell, tenen sentit i seguim respectant els seus valors. L'home viu nostàlgics records de Déu i de la transcendència: quantes vegades pensem en el més enllà?. "M'he despertat d'un somni, però m'he despertat per assabentar-me que he de seguir somniant" (Gaia ciència, aforisme 54). Doncs bé, malgrat és difícil, la mort de Déu, hauria de constituir també la mort de tot allò transcendent que hem situat en el seu lloc: identitats, gèneres, valors, i, en una paraula, tot allò projectat cap a un món apartat, superior i diferent d'aquest. Hem de retornar a la terra el que li hem robat i hem situat en la transcendència, doncs buscar el sentit de la vida en quelcom extern és menysprear-la.

"Déu" representa l'antinòmia de la vida i la negació de la «innocència» de l'home: «EL concepte "Déu", inventat com a concepte antitètic de la vida —en aquest concepte, concentrat, en horrorosa unitat, tot el que és nociu, enverinador, difamador, l'entera hostilitat a mort contra la vida!»

NIETZSCHE, *Ecce homo*.

D'aquesta manera, la «mort de Déu», la destrucció del «cristianisme —entès com a concentració de tota la cultura decadent— és la condició negativa de l'aparició del superhome. En la seva crítica contra la civilització occidental Nietzsche no tindrà cap pietat.

8. La genealogia de la moral

L'exposa en la seva obra *La genealogia de la moral*, escrita per aclarir punts foscos d'una obra anterior, *Més enllà del bé i del mal*. *La genealogia de la moral* és el llibre més sistemàtic de Nietzsche i constitueix un penetrant anàlisi del tipus d'home negatiu i reactiu.

En *La genealogia de la moral* (1887) Nietzsche aborda la crítica de la moral vigent a partir de l'estudi de l'origen dels prejudicis morals. Per això, empra el **mètode genealògic**, consistent en una investigació etimològica i històrica de l'evolució dels conceptes morals» (cal recordar que Nietzsche era filòleg). L'obra es divideix en tres tractats que resumim tot seguit:

8.1. (Primera part de la *Genealogia de la moral*.) "Bo i pervers".

Nietzsche afirma que la seva investigació filològica en diverses llengües el va conduir al següent resultat: en totes les llengües «bo» (*gut*) va significar primitivament «allò noble i aristocràtic», contraposat a «dolent» (*schlecht*) en el sentit —no moral— de «simple, vulgar, plebeu». Aquestes dues denominacions «bo-dolent» són creades, doncs, pels nobles i poderosos, en la mesura que són ells els que tenen el poder de donar-se i donar noms.

«A tot arreu "noble", "distingit" en el sentit corporatiu, era el concepte fonamental a partir del qual s'havia desenvolupat el terme "bo" en el sentit de "psíquicament noble", de "generós", de "psíquicament distingit", de "psíquicament privilegiat". Aquesta transformació, duta a terme d'una forma inevitable, va sempre acompanyada d'una forma paral·lela d'aquella altra transformació que obliga els mots "vulgar", "plebeu", "baix" a convertir-se al cap i a la fi en el concepte "dolent". L'exemple més eloqüent pel que fa a aquest darrer punt és el mateix mot alemany "*Schlecht*", que significa "dolent". En essència, és igual al mot "*Schlicht*", que significa "simple", "senzill" (...), i que originàriament qualificava l'home senzill, vulgar, sense que encara impliqués una sospitosa mirada de reüll, sinó la simple intenció de contraposar-lo al noble. A l'època de la Guerra dels Trenta Anys si fa no fa, és a dir, bastant tard, aquest sentit es canvià en el que s'empra actualment.»

NIETZSCHE, *Genealogia*, I, 4.

Malgrat tot, més tard sorgeix una altra contraposició: la de «bo» (*gut*) i «malvat» (*böse*), ja de caràcter moral. Aquesta nova contraposició s'enfronta a l'anterior, i la desplaça. L'origen *històric* (ja no etimològic) de tal desplaçament és, segons Nietzsche, el següent: els que eren considerats «dolents» (en

el sentit de «baixos, plebeus») es rebel·len, s'anomenen a si mateixos «bons» i parlen dels «nobles» com a «malvats» (*böse*). **Aquesta transformació va ser realitzada pels jueus, i els cristians la van prosseguir.** És a dir, els nobles passen ara a ser «malvats», i els «bons» són ara els que abans eren denominats pels nobles com a «dolents» (plebeus):

«Han estat els jueus aquells qui amb una conseqüència aterridora i amb els ulls de l'odi més abismal (l'odi de la impotència) han gosat d'establir i de mantenir la inversió de l'equivalència aristocràtica dels valors (bo = noble = poderós = bell = feliç = estimat per Déu), és a saber: “Els bons només són els desgraciats. Els bons només són els pobres, els febles, els humils. Els pietosos i els beneïts per Déu també són només els qui pateixen, els desposseïts, els malalts, els lletjos. Només ells obtindran la felicitat eterna, Al contrari, vosaltres que sou nobles i poderosos sereu per sempre els perversos, els cruels, els cobejosos, els insaciabls, els ateus. Vosaltres sereu també eternament els dissortats, els maleïts i els condemnats... »

NIETZSCHE, *Genealogia*, I, 7.

Així doncs, la moral sorgeix com a resultat de la «rebel·lió dels esclaus» i és producte d'una «actitud reactiva», **del ressentiment**. El ressentiment és qui va crear els valors morals d'Occident i és el responsable de l'aparició d'una civilització enemiga de la vida i d'un home «incurablement mediocre».

Denominació creada pels nobles	Denominació creada pels jueus i cristians
Noble = bo Plebeu = dolent	Malvat = noble Bo = plebeu

- **Moral dels amos i dels esclaus.**

- En l'inici de la nostra cultura l'«**amo**» o “ben nascut”, era feliç. S'oposava a tot el que era baix i mesquí perquè obstaculitzava el seu propi desplegament, no perquè volgués venjar-se de ningú, ja que “l'amo” més que amo de l'esclau, és amo d'ell mateix. Allò bo, per a ell, era aristocràcia i noble i pensava espontàniament així: “*Si jo sóc bo, tu ets dolent*”.
- L'**esclau**, en canvi, no era autòcrata ja que sempre estava pendent de l'amo al qual s'oposava; raonava així: “*tu ets dolent i per tant jo sóc bo*”. Qui és “esclau”, mai manté amb l'amo una relació d'autèntica reciprocitat ja que rebutja la moral de l'amo pel sol fet de ser desitjada per ell i no poder-la posseir. Aquesta referència constant de l'esclau a quelcom exterior fa que la força mai li surti lliure i espontània sinó sempre reactiva i condicionada. No pot estimar, respectar i admirar, és passiu i imputa els mals als altres. El sentiment que mou “l'esclau” és **el ressentiment**. La revolta dels esclaus es produeix quan el ressentiment esdevé creador. Amb aquest fet es “*capgira la mirada*” i l'esclau passa a ser l'home bo i moral.

- **El sacerdot jueu.** Pel sacerdot jueu només són bons els miserables. La gènesi del seu adoctrinament col·lectiu és el següent: allò que abans era desagradable i dolent per a nosaltres (*Slecht*) ara és malvat (*Wöse*) o sigui, provinent d'una culpa que, per al sacerdot jueu, ve dels altres. Sovint el sacerdot mateix no és decadent, però ell és qui introdueix en la massa el *ressentiment*. Nietzsche odia i admira alhora els sacerdots jueus que han “capgirat” la mirada del món. El poble jueu, adoctrinat per llurs sacerdots, és un poble que tendeix a la destrucció, la mort i l'anorreament i que odia els forts i els fa culpables de ser-ho. Diu que els nobles seran condemnats i els que pateixen tindran la felicitat eterna; per això rebutja les pulsions més afirmatives com són la sexualitat, l'egoisme, l'agressivitat i la crueltat i defensa les pulsions decadents.

8.2. (Segona part de la *Genealogia de la moral*.)

El sacerdot cristià: origen de la culpa i la mala consciència

En la segona part de *La genealogia* es descriu un nou viarany seguit pel ressentiment. A causa de les dificultats que l'agressivitat contra els altres comporta, el sacerdot cristià en *canvia la direcció*. No són els altres els culpables del nostre patiment sinó nosaltres mateixos; a aquesta nova mena de «re-

sentiment» l'anomena Nietzsche «*mala consciència*». El ressentiment del jueu deia als altres “és culpa teva”; la mala consciència dels cristians diu: “és culpa meua”.

El cristià es representa a si mateix com a pecador que ha comès una falta; per redimir-la —el cristianisme és com una farmaciola— cal patir. D'aquí prové el sentiment roent de culpa que és el càstig que un mateix s'ha imposat. Però aquest “remei” és equivocat, diu Nietzsche. Vigilar-se, compadir els altres i autocompadir-se, que és el que fan els cristians, només referma el sentiment d'infelicitat.

En efecte, diu, si bé Crist de fet representa la negació de l'ordre jeràrquic del judaisme, i és un ésser dolç i vital, Sant Pau el malinterpreta i, després de cobrar força de l'odi dels jueus, munta sobre aquestes bases una nova religió, hostil a la vida. Per a Sant Pau un “Déu d'amor” és víctima de l'odi dels altres als quals, en canvi, ell no odia (no és un ressentit); aleshores carrega sobre si el pecat aliè fins a patir i morir pels altres (mala consciència). El patiment (“per amor de Déu”) és l'obligació del cristià. Pels cristians, l'home moral és qui reconeix i purga els seus pecats i, per això, queda net d'ells i mereix “la salvació”.

8.3. (Tercera part de la *Genealogia de la moral*.)

Els ideals del sacerdot ascètic: la ciència, la filosofia i l'Estat

El substitut del sacerdot cristià és el “sacerdot ascètic” que predica entre els ressentits que cerquen Déu sense trobar-lo, els aplega i els fomenta els sentiments gregaris. L'home ascètic és l'ateu que es comporta amb una escrupolosa sinceritat i honestat intel·lectual perquè, portat per l'ideal de veritat, en el lloc buit de Déu hi posa la seva negació. L'asceta representa la manera de morir en vida; si abans la vida se sacrificava a Déu, i després als seus substituïts, l'asceta conseqüent ho fa al seu lloc buit, a res. És el vertader nihilista.

1. (Crítica a) La ciència

Hi ha dues maneres de considerar la ciència: com a útil i servidora de la vida o de forma racionalista, com a portadora de veritats eternes. En la *segona època*, Nietzsche defensa la ciència entesa en el primer sentit, o sigui, com a útil per a la vida i instrument de poder; no considera, per tant, les seves veritats com inamovibles. Defensa la concepció dels **sofistes** així com també l'**empirisme**, què **neguen la metafísica** i fan dependre la ciència i el saber de la naturalesa humana.

En l'*última època*, en canvi, Nietzsche “martelleja” la ciència, que entén en el segon dels sentits esmentats o sigui com a portadora de *veritats eternes*. En aquest sentit es pren el saber com a “ideal ascètic” i **es posa en el lloc que Déu ha deixat buit**. Algunes de les crítiques que fa Nietzsche a la ciència racionalista són:

- Segueix el nefast **mite d'un coneixement pur** que penetra fins el fons de les coses i les reflecteix. Es va de la lògica, útil però falsificadora de la veritat; la realitat és a l'inrevés del que pensen els racionalistes: allò més real no és allò més racional sinó que a mida que racionalitzem ens allunyem de la realitat.
- Fer ciència és buscar lleis universals i necessàries, aplicables a tots els éssers. Així, als ulls de Nietzsche, és negatiu perquè **ens anivella i iguala** i ens fa perdre de vista l'individu i el cas particular

2. (Crítica a) La filosofia

Les “martellades” de Nietzsche cauen especialment sobre la filosofia. D'entre els pensadors antics, només **se'n salva Heràclit**, el filòsof de l'esdevenir; considera, en canvi, **responsables de l'esgarriament** de la filosofia occidental **Sòcrates i Plató**, defensors de la immutabilitat d'unes idees, alienes al món.

Els filòsofs, diu, inventen un “**món vertader**” que **té totes les propietats que no té la vida**: unitat, identitat, estabilitat, felicitat, veritat i bé. La metafísica és la visió del món al revés. En paraules de Nietzsche, “*en dic malvades enemigues de l'home, de totes aquestes doctrines de l'u i el ple i de l'immòbil*” (APZ 11); també la noció de “substància” és un producte capgirat de la voluntat de poder que sotmet la realitat al concepte.

La filosofia occidental ha quedat corrompuda —segons Nietzsche— des de Sòcrates i Plató:

- **Sòcrates** va fer triomfar *la raó contra la vida*, Apol·lo sobre Dionís;
- **Plató**, al seu torn, *va crear un altre món desvalorant aquest* (il·lusió del «món vertader»), a la vegada que «va inventar l'esperit pur i el bé en si».

Ara bé, per a Nietzsche, «en el filòsof res, absolutament res, és impersonal» i tota la veritat filosòfica no fa sinó revelar un instint, un temor o un desig inconfessat. Què s'amaga darrera l'«idealisme» de Sòcrates i de Plató (i, per tant, en tota la metafísica occidental)? L'esperit de decadència, l'**odi a la vida** i al món, el temor a l'instint:

«El fanatisme amb què la reflexió grega sencera es llança a la racionalitat delata una situació difícil: s'estava en perill, es tenia una sola elecció: o bé perir o bé ser *absurdament racionals*... El moralisme dels filòsofs grecs a partir de Plató té uns condicionaments patològics; i el mateix el seu afecte a la dialèctica, Raó = virtut = felicitat significa simplement: cal imitar Sòcrates i implantar de manera permanent contra els apetits obscurs una *llum diürna* —la llum diürna de la raó. Cal ser intel·ligents, clars, lúcids a tot preu; tota concessió als instints, al que és inconscient, condueix *cap a baix*... [...]. EL que ells escullen com a remei, com a salvació, no és a la vegada, més que una expressió de la *décadence* [...]. La llum diürna més enlluernadora, la racionalitat a tot preu, la vida lúcida, freda, previsor, conscient, sense instint, en oposició als instints, tot això era només una malaltia diferent —i de cap manera un camí de retorn a la virtut, a la "salut", a la felicitat... *Haver de combatre els instints* —aquesta és la fórmula de *décadence*: mentre la vida *ascendeix*, la felicitat és igual a instint»

NIETZSCHE. *Crepuscle dels Ídols*, «EL problema de Sòcrates».

Nietzsche no perdona quasi res a la filosofia occidental —només sembla salvar Heràclit—: «Tot el que els filòsofs han anat manipulant des de fa mil·lennis són mòries conceptuals; de les seves mans no va sortir viu res de real.» Així, ataca els principals conceptes metafísics com a enganys gramaticals o del llenguatge. EL pitjor de tots ells és el concepte d'«ésser», una ficció buida. Igualment rebutja els conceptes de «jo» (**Descartes**), «cosa en si» (**Kant**), substància, causa, etc. Tots aquests conceptes —diu Nietzsche— procedeixen d'una desestimació del valor dels sentits i una sobreestimació de la raó. Tot al contrari, Nietzsche afirma que hem d'acceptar el testimoni dels sentits: el que és real és l'esdevenir (Heràclit), el fenomen de l'aparença.

En definitiva, el suprem error de la metafísica és haver admès un «món veritable» enfront d'un «món aparent», quan només aquest últim és el real. La història de la filosofia pot ser considerada, doncs, com una història de l'alliberament del fantasma del «món veritable» (Text 1).

- **El perspectivisme.** Nietzsche, finalment, **modifica el concepte de veritat**. No solament el seu pensament és un *fenomenalisme* (el fenomen, o l'aparença, és tot el que hi ha), sinó que no admet «veritats en si», Una veritat «en si» —diu— és una cosa tan absurda com un «sentit en si», Una veritat és «vertadera» pel seu *valor pragmàtic*: la «voluntat de veritat» no és sinó «voluntat de poder»: és veritat el que augmenta el poder, el que serveix a la vida. I contra el dogmatisme metafísic, Nietzsche defensa un perspectivisme; «no hi ha fets sinó *interpretacions* (*Auslegungen*)»; «**no hi ha coses sinó perspectives** (*Perspektiven*)»; la pregunta: Què és això? no és més que la pregunta: Què és això *per a mi*? I la perspectiva és ja una valoració (feta per la voluntat de poder):

«L'esperit humà no pot fer una altra cosa que veure's a si mateix en les seves pròpies perspectives. Ens és impossible sortir del nostre angle visual [...], EL món s'ha tornat per segona vegada infinit per a nosaltres, ja que no podem refutar la possibilitat que sigui susceptible d'interpretacions infinites.»

NIETZSCHE, *La gaia ciència*

3. (Crítica a) L'Estat

L'origen real de les societats és la *conquesta* i no el contracte però els polítics, "hàbils simis grimpadors", en defensar la seva parcel·la, com els sacerdots, imposen ideals ascètics i ressentiment als altres. Per exemple, dels socialistes del seu temps diu que, amb el seu afany d'igualar, es posarien cadenes a ells mateixos perquè tothom estigués encadenat; prenen a l'home la seva força individual i el transformen d'au de rapinya que és en animal mansuet, civilitzat i massificat. Nietzsche, per la seva **actitud anti-igualitaria, es declara anti-demòcrata** i més partidari del despotisme il·lustrat de Voltaire que del sufragi universal de Rousseau.

La justícia és, d'entre les institucions socials, una de les que rep més "martellades", pel seu supòsit d'igualtat de tots.

9. Textos

1. Història d'un error

1. El món veritable, *assequible al savi*, al piadós, al virtuós —ell viu en aquest món, és aquest món. (La forma més antiga de la Idea, relativament intel·ligent, simple, convincent. Transcripció de la tesi «jo, Plató, sóc la veritat».)

2. El món veritable, *inassequible per ara*, però promès al savi, al piadós, al virtuós («al pecador que fa penitència»). (Progrés de la Idea: es torna més subtil, més capriciosa, més inaprehensible —es converteix en una dona, es fa cristiana...)

3. El món veritable, inassequible, indemostrable, imprometible, però, així *que és pensat*, és un consol, una obligació, *un imperatiu*. (En el fons, l'antic sol, però vist a través de la boira i l'escepticisme; la Idea, sublimada, pàl·lida, nòrdica, kónigsberniana.)

4. El món veritable —inassequible? En tot cas inabastat. I sent inabastat, també és *desconegut*. En conseqüència, tampoc pot ser consolador, redemptor, obligant: a què podria obligar-nos una cosa desconeguda? (Matí gris. Primer badall de la raó. Cant del gall del positivisme.)

5. El «món veritable» —una Idea que ja no serveix per a res, que ni tant sols obliga, una idea que s'ha tornat inútil, supèrflua conseqüentment, una Idea *refutada*: eliminem-la! (Dia clar; esmorzar; retorn del bon sentit i de la jovialitat; rubor avergonyit de Plató, soroll endimoniat de tots els esperits lliures.)

6. Hem eliminat el món veritable: quin món ha quedat?, potser el món aparent?... Eliminant el món veritable hem eliminat també el món aparent! (Migdia; instant de l'ombra més curta; final de l'error més llarg; punt culminant de la humanitat; *incipit Zaratustra*.)

NIETZSCHE, *Crepuscle dels ídols*, «Com el "món veritable" va acabar convertint-se en una falla».

2. —No heu sentit parlar d'aquell home boig que a plena llum del dia encenia una llanterna, corria pel mercat sense parar:

—Cerco Déu, cerco Déu!

Com que allí s'aplegaven molt d'aquells que no creien en Déu, suscità moltes rialles:

—És que s'ha perdut? deia l'un. És que s'ha extraviat com un infant? deia l'altre. O és que s'ha amagat? O té por de nosaltres? Se n'ha anat amb un vaixell? Ha migrat? Així cridaven i reien en desori.

L'home boig saltà al bell mig de tots ells i els trepà amb la seva mirada: A on ha anat Déu?, cridà, "Jo us ho diré! *Nosaltres l'hem mort*, vosaltres i jo! Tots nosaltres som els seus assassins. Però, com ho hem fet? No sentim encara res del soroll que fan els enterraments que enterren Déu? No ensumem encara res de la putrefacció divina? també els déus es podreixen!

Déu ha mort! Déu roman mort. I som nosaltres qui l'hem mort. Com ens consolarem nosaltres els assassins entre tots els assassins?

(...) Hom conta que encara aquest home boig entrava a les esglésies i entonava el *Requiem aeternam Deo*. Foragitat i instat a parlar repetia com a resposta:

— Què hi fan encara aquestes esglésies, si són sepultures i els monuments funeraris de Déu?

NIETZSCHE, *La gaia ciència*, III. 125.